

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

МЕЛЬНИК ЯРОСЛАВ ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК: 34.037; 340.11; 347.9

**БЕЗПЕКА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2019

Дисертація на правах рукопису

Робота виконана у відділі моніторингу законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України
ЯРМИШ Олександр Назарович,
Інститут законодавства
Верховної Ради України,
головний науковий співробітник

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ЗАПАРА Світлана Іванівна,
Сумський національний аграрний університет,
декан юридичного факультету

доктор юридичних наук, доцент
МІХАЙЛІНА Тетяна Вікторівна,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, м. Вінниця,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права та адміністративного права

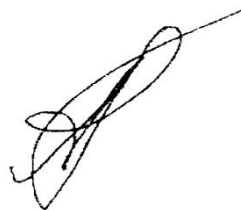
доктор юридичних наук, професор
НОВИЦЬКИЙ Григорій Володимирович,
Національна академія Служби безпеки України,
головний науковий співробітник

Захист відбудеться 30 травня 2019 р. об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.867.01 в Інституті законодавства Верховної Ради України (04053, м. Київ, провулок Несторівський, 4).

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту законодавства Верховної Ради України за адресою: 04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.

Автореферат розісланий «27» квітня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Биков О.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На початку нового тисячоліття світ зазнає кардинальних змін. На тлі зростаючих загроз і нестабільності набула системного характеру криза міжнародної безпеки. Зокрема, спостерігається вкрай небезпечна тенденція перегляду державних кордонів з порушенням принципів і норм міжнародного права, застосуванням сили і погрози силою. Свідченням цього є дії Російської Федерації в ході «гібридної війни», розв'язаної нею проти України. Водночас все більш загрозливими стають внутрішні виклики національній безпеці. Неєфективність системи державного управління, всеохоплююча корупція, економічна криза, подальше зниження рівня життя населення, глибока недовіра з боку суспільства до влади, неспроможність держави виконувати належним чином свої функції, в тому числі щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, – все це ставить під загрозу саме існування національної державності, перспективи її демократичного розвитку.

За таких умов надзвичайної, життєво важливої ваги набувають питання розв'язання найбільш нагальних безпекових проблем, формування ефективної державної політики національної безпеки. Реалізація цих завдань без відповідного наукового забезпечення є неможливою. Стає все більш очевидним, що саме поняття «національна безпека», з огляду на реалії сьогодення і напрацювання сучасної науки, потребує удосконалення, зокрема в аспекті розширення змісту. Не викликає сумнівів необхідність всебічного опрацювання питання щодо складників національної безпеки, зокрема такого, як правова безпека. Є всі підстави вважати правову безпеку стрижневим компонентом системи національної безпеки, без якого вона втрачає зв'язок із інституційною реальністю. Крім правового регулювання національної безпеки (це витікає із інтегрованості правової складової в усі сфери життєдіяльності), правова безпека охоплює і забезпечення захищеності самої правової системи. А таке завдання, як свідчить практика, є вкрай актуальним, особливо в умовах, коли Україна намагається привести свою правову систему у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Це стосується і цивільного судочинства. Адже саме процесуальний механізм має забезпечувати справедливе правосуддя та верховенство права. Без нього – роль незалежної та ефективної судової влади нівелюється, а права людини фактично втрачають свій сенс. А не забезпечений належною судовою процедурою процесуальний механізм втрачає контроль з правового регулювання цивільних процесуальних відносин, а цивільна процесуальна форма – належний режим їх забезпечення. По суті – створюються умови, що не сприяють забезпеченню безпеки цивільного процесу. Це проявляються у різних аномаліях, численних прогалинах та колізіях, відсутності єдності судової практики та стабільності дії системи цивільного процесу, зловживаннях правами та процесуальних ускладненнях, затягуванні розгляду цивільної справи тощо.

Очевидно, що означені проблеми носять системний характер, що і спонукає до проведення комплексного опрацювання доктрини цивільного процесуального права з теоретико-правового аспекту об'єктивації феномену

безпеки.

Побудова концепції безпеки в цивільному процесі стала можливою завдяки аналізу чинного законодавства та фундаментальним науковим дослідженням провідних вітчизняних та зарубіжних вчених: теоретиків права, філософів права, вчених-адміністративістів та цивілістів і процесуалістів. Зокрема, посеред таких слід відмітити *вчених у царині теорії та філософії права, конституціоналізму* – С.С. Алексеева, О.В. Антонова, М.В. Баранову, В.С. Бігуна, О.М.Бикова, С.В. Бобровник, В.М. Вітрука, С.В.Головатого, В.М.Горшеньова, В.В. Завальнюка, С.І. Запару, М.І. Козюбру, О.Л.Копиленка, А.М.Лободу, О.В.Малька, С.І.Максимова, Т.В. Михайліну, П.Е. Недбайла, Г.В. Новицького, О.М. Оніщенко, О.А.Павлушину, Н.М. Пархоменко, Д.Б. Прасолова, Ю.М. Оборотова, М.В. Савчина, Д.В. Слинька, І.О. Соколову, Т.В. Худойкіну, Г.М. Чувакову, Ю.С. Шемшученка, М.М. Шрамкову, А.І. Ющика, О.Н. Ярмиша; *вчених-адміністративістів* – О.О.Бригінця, В.А.Ліпкана, М.М. Присяжнюка, О.В.Олійника та інш.; *вчених-цивілістів та процесуалістів* – А.В. Андрушка, Ю.Б. Білоусова, М.П. Гальперіна, О.О. Грабовську, О.С. Захарову, І.О. Ізарову, В.С. Калмацкого, В.В. Комарова, В.А. Кройтора, С.А. Курочкіна, Д.Д. Луспеніка, О.Г. Лук'янову, Р.А. Майданика, Д.Я. Малешина, Г.І. Маруніч, Є.О. Мічуріна, Н.О. Расахатську, Є.В. Слєпченко, І.М. Спіцина, Р.О. Стефанчука, М.О. Стефанчука, В.П. Фенича, С.Я. Фурсу, С.О. Чорнооченко, Н.А. Чечину, Д.М. Чечота, Л.М. Шипілову, М.Й. Штефана, А.С. Штефан, О.А. Явор, М.М. Ясинка, В.В. Яркова; *та відомих інших вчених та практиків* (Аарона Барака, Володимира Горбуліна, Георга Гальке, Ярослава Зейкана, Миколи Іншина, Григорія Ситника, Браяна Таманаги, Володимира Тихого тощо).

Незважаючи на значний пласт наукових доробок у правовій доктрині, що стали предметом для дискурсу, варто вказати на те, що вітчизняна доктрина цивільного процесуального права *не виділяє* чітко та не деталізує питання, які пов'язані із проблемами з'ясування епістемологічної та онтологічної суті, як і тенденцій його розвитку; вона, очевидно, позбавлена комплексних методик стосовно виявлення та додання процесуальних аномалій, конфліктів, ускладнених та не уніфікованих станів цивільної процесуальної форми; основ виявлення ризиків та прогнозування процесуальної поведінки учасників процесу; інструментів обмеження процесуальних прав задля збалансування гармонізації цивільного процесу тощо. Щоправда, норми цивільного процесуального права, як і ряд спеціальних національних та міжнародних, якраз і акцентують увагу на забезпеченні безпеки правопорядку при здійсненні цивільного судочинства.

Наведене свідчить про безперечну актуальність зазначеної проблематики, що й обумовлює обрання теми дослідження та його зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано у відповідності з планом наукових досліджень Інституту законодавства Верховної Ради України за темою «Організація моніторингу ефективності чинного законодавства та прогнозування наслідків його застосування» (державний реєстраційний номер

01041 U 0066941).

Дисертаційне дослідження виконувалось з врахуванням Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 року, Указу Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 «Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки», Указу Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України».

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає у завершенні формування концепції *цивільної процесуальної безпеки* в доктринальному значенні, тобто ідентифікувати негативні тенденції, встановити між ними взаємозв'язок та залежність; виявити та систематизувати процесуальні аномалії і похідні феномени, що здатні впливати на стабільність цивільної процесуальної системи та здійснення цивільної процесуальної форми; визначити уразливі стани цивільної процесуальної системи, цивільної процесуальної форми; більш детально охарактеризувати негативну правову поведінку учасників цивільної справи та виявити її вплив на рельєф цивільної процесуальної форми.

Отже, наявна проблематика обумовлює необхідність виділення ряду наступних нагальних завдань для вирішення:

- дослідити діалектику процесуального права через виявлення проблем юридичного процесу та юридичної конструкції, звернути увагу на тенденції їх розвитку у правовій доктрині;
- з'ясувати епістемологічну суть юридичного процесу в процесуальному праві;
- визначити місце та роль феномену безпеки в контексті загальних проблем забезпечення національної безпеки цивільним процесом;
- розкрити онтологічну суть правосуддя в цивільних справах;
- з'ясувати сутність феномену безпеки в суб'єктивному та об'єктивному сенсі розуміння в цивільному процесі;
- розкрити феномен аномалій в цивільному процесі;
- дослідити категорію ризик в цивільному процесі, визначити його взаємозв'язок із феноменом безпеки;
- з'ясувати суть та форми юридичного конфлікту в цивільному процесі та визначити його взаємозв'язок із правовою безпекою; дослідити процесуальну можливість управління судом конфліктом в ході розгляду і вирішення цивільної справи;
- дослідити інститут процесуальних ускладнень в цивільному процесі, визначити його взаємозв'язок із феноменом безпеки;
- розкрити специфіку судового контролю в цивільному процесі;
- дослідити дефініційні особливості нормативного закріплення категорії безпеки в джерелах (формах) цивільного процесуального права та визначити місце феномену безпеки в цивільних процесуальних категоріях «інтерес»,

«свобода», «право», «обов'язок» та «відповідальність»;

- з'ясувати поняття та сутність «права на безпеку» в цивільному процесі;
- дослідити правовідносини, які характеризуються реалізацією права на безпеку, дослідити їх елементи та види;
- розкрити зміст та сутність режимів в цивільному процесі з точки зору феномену безпеки, з'ясувати класифікацію таких режимів;
- дослідити систему процесуальних інститутів забезпечення режиму безпеки в цивільному процесі та дослідити її дефекти;
- розкрити реалізацію принципу пропорційності в цивільному процесі та з'ясувати особливості інституту обмежень процесуальних прав з точки зору феномену безпеки.

Об'єктом дисертаційного дослідження є відносини, що спрямовані на об'єктивацію та процесуально-правове регулювання безпеки цивільного процесу.

Предметом дисертаційного дослідження є теоретико-правові аспекти безпеки цивільного процесу.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації склала сукупність методів та прийомів наукового пізнання. В ході дослідження досягнення поставленої мети та виконання окреслених завдань здійснювалось через такі методи: *системний* — для комплексного розгляду складових предмета дисертаційного дослідження, елементів як єдиного цілого концепту (Розділи 1-6); *діалектичний* метод — для дослідження елементів та ознак правової категорії «ризик», «конфлікт», «безпека», «режим безпеки», що утворюють відповідні класифікаційні форми, пояснюють особливості неприйнятності стану юридичної процедури, юридичних конструкцій, дії системи цивільного процесу при реалізації цивільних процесуальних прав та обов'язків, встановленні окремих обмежень, і, зокрема, при співвідношенні між окремими аспектами цивільної процесуальної форми, стадіями, провадженнями та деструктивною поведінкою учасників цивільної справи (Розділи 1–6); *антропологічний* метод – який надав можливість пояснити позитивні та кризові стани цивільної процесуальної системи та форми судової політики у цивільних справах, з'ясувати критерії їх проблемних елементів, як і поведінкової перманентності виникнення конфлікту під час розгляду і вирішення цивільної справи судом (Розділ 2, Розділ 3), а також пояснити природу поведінки учасників цивільної справи (підрозділи 3.3.); *функціональний* — для з'ясування змісту, суті та меж контрольної функції суду при здійсненні цивільного судочинства (підрозділ 6.4.); *аксіоматичний* — для обґрунтування необхідної зобов'язальної поведінки та стану процесуальної форми (підрозділи 1.2., 2.2., 6.1.); *порівняльно-правовий* — при встановленні змісту феноменів «ризик», «ускладнень» та «обмеження» в цивільному процесі (підрозділи 3.2., 3.4., 6.5.); *логічний* — для тлумачення окремих положень та норм ЦПК України, а також низки цивільно-процесуальних понять (підрозділи 4.1., 4.2., 6.3.); *теоретико-прогностичний метод* – для об'єктивації феномену безпеки в цивільному процесі та втілення ідеї принципу процесуальної передбачуваності (підрозділи 2.1., 2.3., 3.1., 4.2., 5.1., 6.1., 6.4., 6.5.); *метод триадичності* (за І.Кантом) –

який надав можливість дослідити полярність та протилежність тих чи інших категорій, феноменів, провести синтезування концепту безпеки як певного цілого феномену, як окремої категорії цивільного процесу.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першою спробою у вітчизняній теорії юридичного процесу та цивільному процесуальному праві об'єктивувати та комплексно і системно дослідити доктринальні уявлення про процесуально-правову природу *факторів* процесуального ризику, юридичних конфліктів, процесуальних ускладнень, інших аномалій, зумовлюючих дихотомію цивільної процесуальної форми у контексті інституційно-процесуального, міждисциплінарного, міжсистемного характерів, обумовлених потребою забезпечення права на безпеку в цивільному процесі та встановлення відповідного режиму під час захисту судом прав, свобод та інтересів, а саме:

вперше:

– обґрунтовано, що *юридичний процес в процесуальному праві* слід розуміти як *поліморфну юридичну конструкцію*, для якої є характерними *макро- та мікро- рівні*, що вимагають забезпечення безпеки правового регулювання на кожному із них, адже така юридична конструкція здатна забезпечувати *сприятливий клімат над комплексом процесів, заходів та форм, спрямованих на унормування інструментального забезпечення процесуальної форми, юридичних конструкцій та процедури у ній, забезпечення належного процесуального режиму, як під час розгляду і вирішення судової справи судом, так і стосовно забезпечення належного та своєчасного контролю по судовому керівництву, реалізації прав та обов'язків учасниками юридичного (судового) процесу;*

– розкрито онтологічну сутність «проблем» в цивільному процесі, яка є не чим іншим, як *юридичною симптоматикою прояву феномену його небезпек*, які проявляються через вираз: процесуальних конфліктів, процесуальних ризиків та ускладнень в ході підготовки, розгляду та вирішення цивільної справи судом; забезпечування виконання судового рішення тощо та які характеризуються *(а)недосконалою юридичною технікою при викладенні процесуальної норми, що призводить до її неефективності, декларативності, через втрату мети (адресності), нівелювання (розмивання) процесуальних інститутів в спроможності охопити ними макро-завдання цивільного процесу (юридичної процедури); (б)незбалансованістю та слабкістю процесуальних інструментів; (в)відсутністю інструментів для оперативної уніфікації процесуальної форми на інституційних рівнях його системи;*

– феномен *безпеки в цивільному процесі* (на галузевому рівні – як «*цивільної процесуальної безпеки*») характеризується як *особливий стан процесуальної захищеності судом цивільної процесуальної форми та створенням судом належних умов для ефективного та якісного здійснення цивільного судочинства, забезпечення охорони та реалізації процесуальних прав, обов'язків та інтересів учасників цивільної справи;*

– визначено, що під процесуальними *аномаліями* в цивільному процесі слід розуміти ті кореляти, які зумовлюються нетиповими станами та процесами

розбалансування, неналежного забезпечення правового регулювання процесуальної форми та інструментальної спроможності системи цивільного процесу, що засновані на факторах ризиків, проявлення конфліктів, фактів зловживання правом та процесуальних правопорушень, як і прояву ускладнень в цивільному процесі, або ж, витікають із прогалин та колізій цивільного процесуального законодавства, стосовно яких і слід забезпечити стан безпеки особливим процесуально-правовим режимом;

– аргументовано, що під «конфліктом у цивільному процесі» слід розуміти *процесуальне протистояння учасників цивільної справи, що засноване на принципі змагальності, зумовленого процесом доказування, при реалізації цивільних процесуальних прав, свобод та інтересів стосовно предмету цивільно-правового спору, а також стосовно тлумачення та застосування норм права;*

– обґрунтовано, що під «безпекою в цивільному процесі» слід розуміти комплексну цивільну процесуальну концепцію забезпечення судом належного стану захисту та охорони цивільного процесу, що досягається через: (а) можливість безперешкодної реалізації учасниками цивільної справи процесуальних та матеріальних прав, свобод та інтересів, в ході розгляду та вирішення цивільної справи судом; а також, як (б) належний режим захисту від деструктивної поведінки учасників справи чи то присутніх у залі суду осіб, як і осіб, які не є учасниками справи але залучені до його участі, інших осіб, здатних вплинути на процесуальну форму, що націлений на додання та одночасне послаблення конфліктів між учасниками справи процесуальним шляхом (примирення); чи то як (в) особливий стан захищеності системи цивільного процесу, що встановлює режим забезпечення контролю по дотриманню судом верховенства права при відправленні цивільного судочинства;

– під поняттям «право на цивільну процесуальну безпеку» слід розуміти – *одноособове чи колективне невід’ємне та непорушне благо учасника(ків) цивільного процесу, зумовлене потребою забезпечення належного стану захищеності, охорони та реалізації ними своїх прав, свобод та інтересів в цивільному процесі, шляхом обмеження судом та/або законом процесуальних прав інших учасників процесу, за легітимною метою, що досягається завдяки процесуальним запобіжникам визначених законом або дискретними повноваженнями суду, націлених на усунення та/або нейтралізацію/додання/обходу різного роду процесуальних аномалій у формі ризиків, ускладнень, конфліктів, чи то уразливого стану системи цивільного процесу, що виникають чи то перманентні в ході розгляду та вирішення цивільної справи, або ж, обумовлюються особливим режимом здійснення цивільного процесу (стадії, окремої процесуальної дії тощо);*

– розкрито, що *право на безпеку в цивільному процесу* доцільно розглядати за певними рівнями (ступенями), до яких слід відносити: (а) зовнішній – стосується забезпечення стабільності дії системи цивільного процесу, як інституції, процесу та порядку розгляду і вирішення цивільної справи; (б) внутрішній – стосується забезпечення охорони матеріальних та

процесуальних прав учасників цивільного процесу; *а також за горизонтальністю та вертикальністю* – (а)горизонтальна приналежить усім суб'єктам цивільного судочинства, у яких виникають матеріальні та процесуальні інтереси з приводу розгляду і вирішення цивільної справи. Характеризується рівноправністю; та (б)вертикальна належить суду, де такому приналежать повноваження щодо забезпечення права на безпеку посеред осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу, а також забезпечення судової політики, підпорядкованість судового контролю за судовими інстанціями. Притаманна ієрархічність повноважень на забезпечення такого права, що пояснюється компетентністю та підвідомчістю.

– обґрунтовано приналежність феномену безпеки до змісту суб'єктивного цивільного процесуального права, обов'язку, інтересу та відповідальності, в результаті чого доведено, що феномен безпеки сам по собі існувати не може, оскільки є квазі-феноменом конкретного цивільного процесуального права, обов'язку чи то інтересу, реалізація яких й потребує забезпечення в конкретному просторово-правовому вимірі;

– визначено, що *«режим цивільної процесуальної безпеки»* слід розуміти як *особливий порядок забезпечення судом стану захищеності процесуальних прав учасників цивільної справи, завдяки належному правовому регулюванню цивільних процесуальних правовідносин на будь-якій стадії в цивільному процесі, що здійснюється (впроваджується) судом з метою виявлення/долання/усунення процесуальних аномалій, ризиків, загроз, небезпек та конфліктів щодо прав, свобод та інтересів, як і обставин, що спричиняють ускладнення в ході розгляду справи, заснованого на принципах верховенства права та пропорційності під час розгляду цивільної справи судом, встановленням судового контролю за виконанням рішень суду;*

– класифіковано *режими цивільної процесуальної безпеки*, які доцільно поділяти за: (а)*ступенем жорсткості* здійснення цивільної процесуальної форми та ведення судового засідання – на м'який та жорсткий; (б)*в залежності від джерела правового регулювання* – на договірний та встановлений законом; (в)*в залежності від рівня об'єкту забезпечення* – на національний та міжнародний; (г)*за способом реалізації завдань цивільного процесу* – режим обмежень, сприяння та заборон; (д)*за формою забезпечення прав* – режим контролю та збалансування.

– обґрунтовано концепцію *інституту обмеження цивільних процесуальних прав*, яка засновується на дії принципу пропорційності, що надає можливість забезпечити реалізацію цивільних процесуальних прав у найбільш ефективний спосіб та формі, при чому вставлено залежність обмеження від феномену безпеки в силу того, що процесуально-правова природа обмежень вказує на призупинення процесуальних прав та обов'язків у своїй реалізації, чим надає можливість найбільш ефективно використати цивільну процесуальну форму для забезпечення реалізації інших, більш значущих прав, свобод та інтересів, досягнення мети цивільного процесу та виконання завдань на макро- та мікро – рівнях.

Знайшло подальший розвиток положення про те, що:

– специфіка цивільного процесу, як його онтологічна суть, додатково проявляється в перманентності конфлікту під час розгляду і вирішення судом цивільної справи, який обумовлюється спором про право, спором про факт.

– *інститут процесуальних ускладнень* в цивільному процесі слід розуміти як особливий стан неспроможності здійснити судом повноцінний (належний) механізм правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин та забезпечення досягнення мети цивільного процесу, в наслідок інституційної незахищеності цивільної процесуальної форми перед процесуальними аномаліями в наслідок її інституційної слабкості, які спонукають суд до необхідності перманентного витрачання процесуальних засобів на долання цих аномалій у формі – процесуальних правопорушень, зловживань правом, об'єктивно-протиправної поведінки, затягування цивільної справи; як і таких, які не пов'язані із деструктивною поведінкою учасників цивільної справи, а пов'язані із усуненням процесуального конфлікту заснованого на змагальних засадах, нейтралізації (долання/усунення) ризиків, небезпек та загрозливих факторів, долання законодавчих прогалин, з орієнтованих на концепт безпеки; впливають із недосконалою юридичної процедури та юридичних конструкцій цивільної процесуальної форми, системи цивільного процесу у цілому.

– *наслідки процесуальних ускладнень* в цивільному процесі слід розуміти у двох додаткових підходах: (1) *в широкому розумінні*, як такі, що стосуються (а) неспроможності досягнути своєї мети в ході здійснення цивільного судочинства; (б) неспроможності виконання завдань цивільного процесу; (в) неспроможності виконання функцій цивільного процесу; (г) неспроможності забезпечити безпеку цивільного процесу у формі належного режиму реалізації цивільної процесуальної форми, (д) неспроможності забезпечити ефективність цивільного процесу тощо; (2) *у вузькому сенсі*, як такі, що стосуються (а) неспроможності реалізації цивільних процесуальних прав та обов'язків учасниками справи; (б) неспроможності реалізувати процесуальний інститут; (г) подолати процесуальний конфлікт; (д) неспроможності встановлення судового контролю над процесуально-правовою ситуацією (поведінкою учасників цивільного процесу) тощо.

– обґрунтовано, що концепція *джерел (форм) цивільного процесуального права* уособлюється додатковою групою загальних та спеціальних, матеріальних та процесуальних норм, що об'єднуються в особливу групу норм, спрямованих на забезпечення права на безпеку, забезпечення національної та процесуальної безпеки, в зв'язку з чим, такі норми запропоновано підвиділяти на два рівні – міжнародний та національний, що зводить їх в особливий ранг нормативних регуляторів забезпечення національної безпеки та стабільності системи цивільного процесу;

– визначено, що під поняттям *«цивільні процесуальні норми»*, слід розуміти «...встановлені або санкціоновані державою чи визнані іншими міжнародними органами (ЄСПЛ) правила поведінки для учасників процесу та процесуальної діяльності суду, що не тільки регламентують їх повноваження, чи то визнають процесуальні права та обов'язки», але є «ефективними по відношенню до забезпечення принципу верховенства права в процесі розгляду і

вирішення цивільної справи, з метою забезпечення достатньої захищеності прав, свобод та інтересів, а також, сприяють стабільності системи цивільного процесу....».

– аргументовано, що до розуміння функції *судового контролю* у цивільному процесі слід підходити у вузькому та широкому сенсі: у *широкому сенсі* – функція судового контролю складає елемент безпосередньо функції національної та державної безпеки, внаслідок чого її завдання зводиться до забезпечення стабільності судової (процесуальної) системи, як частини правової системи; у *вузькому сенсі* – функція судового контролю в цивільному процесі характеризується необхідністю забезпечення контролю по виконанню рішень суду, як по кінцевих так і проміжних, та тих, що зостановлюються із виходом до нарадчої кімнати і без таких, як і таких, які приймаються судами загальної юрисдикції загальними іменем України, а також, щодо таких, які потребують проведення особливої судової процедури – екзекватури; забезпечення порядку в судовому засіданні; при врегулюванні конфліктів тощо;

– *підставами* процесуальних обмежень в цивільному процесі можуть виступати загрози, ризики та конфлікти, які характеризуються несприятливим потенціалом (факторами) в процесі розгляду і вирішення судом цивільної справи та які націлені на порушення, позбавлення матеріальних, морально-правових та процесуальних цінностей (благ) учасників цивільного процесу, а *ознаками* – призупинення можливості у реалізації учасником процесу своїх прав та обов'язків; в наслідок чого, інститут обмежень прав в цивільному процесі характеризується за наступними критеріями, а саме: (а) обмеження конституційних соціальних прав у процесуальний спосіб (конституційна концепція); (б) обмеження процесуальних прав у процесуальний спосіб (цивільно-процесуальна концепція); та (в) суто безпекова концепція.

Знайшли *подальший свій розвиток* положення:

– обґрунтовано, що категорію «*ризики*» у цивільному процесі слід сприймати через наявність ряду факторів, обставин, умов, процесів та станів (у тому числі їх сукупність), які: характеризуються проявом правової невизначеності процесуальної форми (в змагальному доказовому процесі зокрема); проявляються через незбалансованість цивільної процесуальної форми, яка характеризується неспроможністю забезпечення належного правового регулювання цивільних процесуальних відносин, в силу чого, в учасників цивільної справи є можливість ускладнити хід розгляду справи з об'єктивних та суб'єктивних причин; проявляються через відсутність можливості визначити судом межу процесуально-доцільної та необхідної/достатньої поведінки учасників цивільної справи, спрогнозувати та передбачити повноту процесуальної діяльності в межах тієї чи іншої судової процедури; передбачити та спрогнозувати виконуваність рішення суду.

– цивільні *процесуальні норми*, можуть бути засновані не тільки на процедурі реалізації цивільних процесуальних прав та обов'язків, інтересів учасників цивільної справи, але й на потребі забезпечення стану захищеності таких корелятивів, як і можливості безперешкодної їх реалізації, або ж, бути спрямованими на визначення ступеню деструктивної чи то конфліктної ситуації

в цивільному процесі, забезпечення принципу пропорційності шляхом встановлення обмежень; в зв'язку з чим, їх слід підвиділяти за критеріями *ступенів, форм та способів забезпечення безпеки* на: (а)ті, які охоплюють нормативно-правове регулювання ризиків стосовно вчинення чи то не вчинення процесуально-значимої поведінки. Дані норми можуть мати спосіб викладу загальний, бланкетний; бути диспозитивними чи то імперативними (до прикладу, ч.4 ст.12 ЦПК України); (б)ті, що стосуються потреби нормативно-правового регулювання забезпечення безпеки цивільної процесуальної форми (її стабільності); (в)ті, що націлені на нормативно-правове регулювання охорони та захисту цивільних процесуальних прав та обов'язків, інтересів; (г)ті, що встановлюють обмеження реалізації певних процесуальних прав (право на суд), з метою потреби забезпечення національних інтересів та застережень стосовно публічного порядку в межах цивільного процесу (п.7 ч.2 ст.468 ЦПК України; ст.12 Закону України «Про міжнародне приватне право»); (д)ті, що забезпечують нормативно-правове регулювання юридичного конфлікту в цивільному процесі (його долання (вирішення)); (ж)ті, що забезпечують реалізацію процедурних моментів міжнародного рівня (виконання рішень ЄСПЛ) та національного (норм ЦПК України, інших спеціальних законів); (е)ті норми, що входять в групу основної (першої) групи джерел (форм) цивільного процесуального права, та ті, які стосуються другої групи джерел (форм) цивільного процесуального права (інші Закони та підзаконні нормативні правові акти).

– сфера правового регулювання процесуальних правовідносин, спонукає до обов'язкового врахування безпекових корелятивів, як на макро-, так і на мікро- рівнях у цивільному процесі, в силу того, що загрози національній безпеці все частіше витікають із внутрішньо галузевого сектору правосуддя (конкретної галузевої приналежності процесуального права), зумовлені відсутністю належної якості судочинства, недосконалістю процесуальної форми, її розмиттям, що в комплексі зводяться у ранг проблем національного масштабу, а не тільки локального та місцевого характеру.

– цивільні процесуальні правовідносини слід додатково підвиділяти на *цивільні процесуальні правовідносини безпеки*, під якими слід розуміти ті суспільні відносини, які виникають з підстав, причинами яких є наявність процесуальних аномалій, що характеризуються загрозливими та небезпечними умовами/факторами в ході здійснення цивільного процесу, та які, супроводжуються потребою встановлення та реалізацією судового контролю, забезпечення належного судового керівництва, супроводжуються обмеженнями та реалізації пропорційності в цивільному процесі.

– *цивільна процесуальна форма*: (а)зумовлюється елементами цивільного процесуального режиму безпеки (в статичі), в зв'язку із чим, вона набуває відповідного рельєфу та «форми», а феномен безпеки, її елементи, й забезпечують її стабільність; (б)наявність всередині цивільної процесуальної форми процесуального інструментарію (щодо її змісту, конструкцій – інститутів, норм, проваджень та стадій), забезпечується в'язкістю їх всіх процесуальним режимом; (в)властивість процесуальної форми у її динаміці

забезпечується дією режиму цивільної процесуальної безпеки під час порядку та вирішення цивільної справи при виникненні процесуальних аномалій завдяки встановленню судом контролю, здійснення процесуального керівництва та застосування обмежень, реалізації принципу пропорційності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані: (а) судом при здійсненні цивільного судочинства в ході розгляду і вирішення цивільної справи з метою виявлення, оцінки та нейтралізації, обходу ризиків, врегулювання конфліктів, долання процесуальних ускладнень; (б) у науково-дослідній діяльності при проведенні подальшої розробки та вдосконалення концепції правової безпеки під час здійснення судочинства у кримінальних, господарських, адміністративних справах, справах адміністративного та конституційного судочинства; (в) у нормотворчій діяльності при внесенні змін до ЦПК України, СК України, ЦК України, Законів України «Про національну безпеку», «Про судоустрій та статус суддів», «Про Уповноваженого з прав людини», «Про прокуратуру», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про первинну правову допомогу», «Про санкції», «Про правовий режим надзвичайного стану» тощо.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути основою для започаткування першого в Україні навчального спецкурсу із права цивільної процесуальної безпеки, для доповнення в якості окремої частини навчального курсу загальної теорії права, процесуальних дисциплін і, зокрема, цивільного процесуального права.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що запропонована дисертація є першою вітчизняною авторською та комплексною кваліфікуючою працею стосовно дослідження процесуальної безпеки в доктрині цивільного процесуального права України, що постає як цілісна концепція та надає можливість заснувати новий напрямок розвитку вітчизняної процесуалістики, сформуванню нової підгалузь знань у складі процесуальних галузей права, теорії процесу та конфліктного права – «право процесуальної безпеки»; а в галузі цивільного процесу – окремий, комплексний процесуальний інститут, що повинен забезпечити належну та ефективну дію системи цивільного процесу в силу методологічної здатності усунення процесуальних аномалій та забезпечення верховенства права при здійсненні цивільного судочинства.

Апробація результатів дисертації.

Основні положення, рекомендації та висновки дисертаційної роботи були обговорені та схвалені на засіданнях відділу моніторингу законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України.

Основні положення дисертаційного дослідження були предметом доповідей та обговорення на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних спеціалізованих конференціях з правової безпеки, а саме: (1) Міжнародна науково-практична конференція «Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України»: Київ. Національна академія прокуратури України. 2016.; (2) *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми*: [Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м.Київ, Національний авіаційний університет, 24

лютого 2017р.] Том 2. Тернопіль: Вектор, 2017.; (3) *Сектор безпеки України*: актуальні питання науки та практики (18 травня 2018 року. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м.Харків). Збірник наукових праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 25/Редкол. Ю.П. Битяк, А.П. Гетьман, Ю.В. Мех та ін. «Точка». 2018 тощо.

Публікації. Основні положення дисертації викладені в 1 монографії, 30 статтях, опублікованих у фахових вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях, тезах 10 доповідей науково-практичних конференцій; а також у 6 колективних монографіях, 2 посібниках та 1 підручнику для магістрів та аспірантів у співавторстві.

Структура роботи. Дисертація складається з вступу, шести розділів, вісімнадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 505 сторінок, з яких основний текст дослідження становить 430 сторінок; список використаних джерел складає 456 найменувань та викладений на 49 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтована актуальність та новизна теми дисертаційного дослідження, визначається необхідність її наукової розробки, в зв'язку із чим ставиться мета та визначаються завдання, об'єкт та предмет дослідження, окреслюються методи для проведення дослідження.

Розділ 1 «Діалектика юридичного процесу та його епістемологія в процесуальному праві» складається з двох підрозділів, які присвячені дослідженню діалектичних проблем процесуального права та визначенню його епістемологічної суті у сучасний період вимог до процесуального права.

У *підрозділі 1.1. «Діалектика юридичного процесу та його конструкцій»* розглядаються основоположні засади, що характеризують діалектичну суть юридичного процесу та його конструкцій в процесуальному праві.

В ході дослідження дисертантом обстоюється позиція стосовно того, що зміст процесуального права заснований не тільки на формуючих його систему елементах – юридичному процесі та юридичних конструкціях, але й таких, які характеризуються як над-системні та під-системні елементи, що зберігають стійкий юридичний взаємозв'язок із процесуальним правом, а також і тими, які до-врегулюють внутрішню конструкцію правового регулювання процесуальних відносин, а саме – квазі-системними елементами. Доводиться, що такі квазі-системні елементи є комплексною міждисциплінарною юридичною конструкцією, що витікають із матеріального публічного права, «інтуїтивного права», охоплюються процесом судового пізнання, правовими емоціями та тісно пов'язані із порядком, формою та способами вирішення конфліктів в юридичному процесі, процедурою досягнення компромісів під час розгляду і вирішення судом цивільної чи будь-якої іншої судової справи. На цій підставі, дисертантом обґрунтовується позиція стосовно того, що юридичний процес та юридичні конструкції процесуального права становлять

нерозривну єдність із такими квазі-елементами, чим і пояснюють особливість діалектичного виразу процесуального права, його юридичного процесу. В свою чергу, такі обставини дають змогу більш детально пояснити процесуально-правову природу як самого юридичного процесу та юридичних конструкцій, так і процесуального права, визначити чинники їх рефлексії, а, вслід за цим, визначити й об'єкт перманентних та іманентних проблем юридичного процесу та проблем забезпечення регулювання правовідносин в процесуальному праві.

Поставлене дисертантом питання про епістемологічну сутність процесуального права надало можливість з'ясувати доцільність та ефективність впровадження тих чи інших юридичних процедур та юридичних конструкцій в процесуальному праві; з іншого боку, визначити горизонт ментального повороту до правового пізнання процесуального права в сучасний період розвитку правосуддя.

Дисертантом доводиться, що не є повноцінним підхід стосовно того, що розуміння юридичного процесу в процесуальному праві слід ототожнювати із процесуальною формою. Адже у такому разі, процесуальна форма сприймається лише як певний лінійний процес, що охоплений алгоритмом «...розгляду і вирішення судом судової справи...», а саме – «від» і «до» (тобто, переходу від стадії та судової процедури до іншої). Таке розуміння призводить до того, що упускаються важливі, комплексні деталі, що є невід'ємними від юридичного процесу, методології забезпечення реалізації поведінки учасників процесу, питань, що охоплюються потребою забезпечення долання аномалій процесуального права (конфліктів, зловживань, ускладнень, затягувань); хоча за логікою, процесуальна форма повинна забезпечувати юридичні конструкції та юридичний процес судового контролю над правовідносинами, які виникають в ході розгляду та вирішення судової справи, як і зокрема тими, що не пов'язані із предметом спору.

Водночас, дисертантом підтримується позиція тих дослідників (зокрема, О.А. Павлушиної), які пропонують розглядати юридичний процес на макро- та мікро – рівнях. На цій підставі пропонується необхідність відповідного процесуального забезпечення юридичного процесу відповідними юридичними конструкціями, спрямованими на його ефективність, урегульованість як стосовно процесуальної системи, так і процедури розгляду конкретної судової справи тощо.

У підрозділі 1.2. «Епістемологія юридичного процесу процесуального права» розглядаються основні підходи стосовно призначення та сутності процесуального права в сучасний перехідний період правосуддя.

Так, дисертантом встановлено, що епістемологічна суть процесуального права засновується на сучасних викликах, що пов'язані із потребою забезпечення якісного судочинства, досягнення стану верховенства права, причини відсутності яких полягають в: прояві аномалій в процесуальному праві, неповороткості та незбалансованості процесуальної системи, неможливості управління конфліктом та забезпечення його контролю судом. Саме тому, епістемологічна роль процесуального права зводиться до того, аби завдяки властивостям юридичного процесу (нормам та юридичним

конструкціям) забезпечувати стабільність процесуальної форми, судової практики, гнучкість процесуальної системи, долання правових аномалій тощо. Таким чином, для процесуального права постає важливим впровадження правових норм «саморегуляції» процесуальної системи на макро- та мікро-рівнях. Такі рівні повинні бути націлені на міжнародне та національне забезпечення нормативного регулювання процесуального права.

За таких обставин, пропонується характеризувати юридичний процес як «належний» та «неналежний». «*Неналежний*» рівень юридичного процесу зумовлюється декількома ознаками: (а) юридична процедура, яка характеризує той чи інший процесуальний інститут, є занадто ускладненою, внаслідок чого, процес її реалізації (проходження) не приносить швидкого та оперативного результату; не сприяє задоволенню матеріальних та процесуальних інтересів учасників справи; чи то, взагалі нівелює сутність звернення до суду з певною процесуально-правовою вимогою; (б) комплекс процесуальних інститутів занадто заформалізований, а тому, такі потребують уніфікації; (в) юридична процедура не дозволяє забезпечити повноцінну реалізацію процесуальних прав, обов'язків та інтересів через їх конфліктність (відсутність диференціації, відсутність критерію першочергових, домінуючих прав, обов'язків та інтересів); (г) юридична процедура характеризується численними прогалинами (пробілами) у механізмі правового регулювання процесуальних правовідносин, колізіями тощо. «Належний» ж, характеризується таким юридичним процесом, в якому виконуються завдання та досягається мета цивільного процесу без прояву «неналежних» ознак.

Доводиться, що процесуальне право засновується на широкому колі типових та нетипових юридичних конструкцій, які зумовлюють специфіку юридичного процесу стосовно вимог до необхідності забезпечення належного правового регулювання процесуальних відносин. На думку дисертанта, це додатково пояснюється тим, що норми матеріального та процесуального права, як і норми публічного і приватного, не тільки взаємодіють між собою, але й об'єднуються у низці юридично-значимих юридично-процесуальних конструкцій, задля комплексного досягнення в правовому регулюванні *мета-*завдання – забезпечення найбільш оптимального балансу (унормованості) приватних та публічних інтересів; забезпечення належної дії процесуальної системи (її стабілізації у кризових станах – макро-рівень); забезпечення дотримання стабільності юридичної процедури у досягненні нею легітимної мети при вирішенні спору судом; особливостей врегулювання юридичного (процесуального) конфлікту на мікро-рівні; потребою усунення ускладнень в ході розгляду судової справи.

Встановлено, що саме практика ЄСПЛ закладає той фундамент «рівноваги» у процесуальних засобах, за допомогою яких кожна сторона процесу повинна *мати процесуальну можливість* бути рівною у своїх процесуальних можливостях, та, власне, мати належні інструменти для реалізації своїх процесуальних прав, свобод та інтересів в судовому процесі.

Розділ 2 «Онтологія цивільного процесу у призмі забезпечення безпеки» складається з трьох підрозділів, у яких розглядаються онтологічні

особливості цивільного процесуального права, визначається зв'язок із забезпеченням національної безпеки та розкриваються основоположні підходи до розуміння феномену безпеки в цивільному процесі.

Зокрема, у підрозділі 2.1. «Онтологічний дискурс правосуддя у цивільних справах» досліджуються проблеми цивільного процесу у його завданнях та цілях, властивостях цивільної процесуальної форми та розкривається її взаємозв'язок із перманентністю конфліктів та інших проблем, на які націлений предмет та метод регулювання цивільних процесуальних відносин під час розгляду і вирішення судом цивільної справи.

В ході дослідження, дисертантом встановлено, що *онтологічна суть правосуддя у цивільних справах* визначається не тільки стосовно процедури вирішення спору, але обумовлюється перманентною потребою долання судом конфліктних ситуацій саме таким чином, щоб кожен, хто звернувся до суду, не отримав погіршення процесуально-правової ситуації, а сам юридичний процес (як юридична процедура та конструкція) – був націлений на збалансування процесуальних прав та обов'язків учасників цивільного процесу. А правову природу цивільного процесу, в онтологічному сенсі, слід розуміти як таку, що не тільки пов'язана із відновленням порушеного, невизнаного чи то оспореного права (у вузькому сенсі), але й із комплексом обставин стосовно судової системи захисту цивілістичних прав (у широкому сенсі), які, як в одному, так і в іншому значенні, обумовлюються перманентністю долання аномалій та конфліктів у цивільний процесуальний спосіб та формі. Такий підхід дозволив дисертанту вказати на те, що онтологічний сенс (буття) правосуддя у цивільних справах зводиться до: (а)забезпечення в конфліктній ситуації реалізації процесуальних прав та обов'язків, їх охорони; (б)забезпечення балансу приватних та публічних інтересів під час відправлення правосуддя у цивільних справах з огляду на безпековий аспект; (в)досягнення мети та виконання завдань цивільного процесу; (г)забезпечення стабільності системи цивільного процесу через судову практику; (д)забезпечення національної безпеки з огляду на макро-рівень дії системи цивільного процесу, – забезпечення дотримання міжнародних стандартів відправлення правосуддя у цивільних справах; (ж)забезпечення особливих методик та механізмів долання аномалій та конфліктів у цивільному процесі.

Таким чином, дисертантом відстоюється позиція стосовно того, що учасник цивільного процесу, прагнучи справедливості під час судового захисту, знаходиться у перманентно конфліктному середовищі, внаслідок чого, цивільна процесуальна форма повинна характеризуватися належною юридичною процедурою стосовно того, аби: (а)не посилити та не ускладнити конфлікт; (б)сприяти нейтралізації конфлікту; (в)передбачала б забезпечення належного судового контролю за процесуальною діяльністю учасників цивільної справи, процесуально-правовою ситуацією тощо.

В підрозділі 2.2. «Роль цивільного процесу в забезпеченні національної безпеки» досліджуються особливості забезпечення національної безпеки цивільним процесуальним правом, відстежується взаємозв'язок цивільного процесу, його юридичних процедур та конструкцій, із процесуальним

регулюванням феномену безпеки.

В ході дослідження дисертантом з'ясовано, що розвиток процесуального права все частіше зсувається до забезпечення здійснення ефективного та якісного цивільного судочинства, в процесі якого домінують фактори (а точніше – частинки правової матерії, її згустки), що потребують не тільки долання проблем в правовому регулюванні процесуальних відносин, але й цим самим вказують на проявлення безпекового аспекту. Об'єктивація такого аспекту цивільного процесу визначає роль феномену безпеки на макро- та мікро – рівнях системи цивільного процесу, вказує на тісний зв'язок із національною безпекою держави.

Водночас, акцентуація уваги під час дослідження на проблемах цивільного процесу дозволила дисертанту визначити ряд небезпечних тенденцій, заснованих на обтяженнях, ускладненнях процесуального характеру, що витікають із незадовільного стану системи цивільного процесу, неналежного юридичного процесу, недосконалих юридичних конструкцій процесуальної форми. Через ці чинники виникає здатність до формування позитивного чи негативного ставлення до судової гілки влади, оцінити реальну здатність/спроможність забезпечити нею гарантії правопорядку в державі, спроможності забезпечити охорону та захист прав, свобод та інтересів її громадян на локальному цивільному процесуальному рівні в конкретній цивільній справі, протистояти правопорушенням та деструктивній поведінці в цивільному процесі, власне – здатності забезпечити належний правовий клімат та режим в цивільному процесі. Водночас, доводиться, що якість та ефективність судового захисту у цивільних справах, проявляється в інструментальній та інституційній спроможності, збалансуванні публічних та приватних інтересів, здатності забезпечити ідеологічну самобутність верховенства права, його панування в цивільному процесі, забезпечити гарантії законності тощо.

За таких обставин, дисертантом обґрунтовується позиція стосовно того, що категорія «безпеки» в цивільному процесі: (а) вказує на зв'язок із суб'єктивним «правом на безпеку», яке є окремим процесуальним благом кожного учасника процесу, як і осіб, які задіяні у ході розгляду справи, чи то присутні у судовому засіданні; (б) уособлює органічну єдність із системою цивільного судочинства, відображає вплив «забезпеченості», «охорони», «контролю» та «захисту» в ході розгляду і вирішення цивільної справи; (в) стає предметом наповнення змісту цивільної процесуальної форми, як елементами ефективного та належного нормативно-правового регулювання та забезпечення процесуальним інструментарієм в ході розгляду цивільної справи; (г) є об'єктом регулювання цивільних процесуальних відносин, тощо.

Зрештою, дисертантом вказується на те, що феномен «безпеки» в цивільному процесуальному законодавстві об'єктивується через зміст процесуальних норм, виражається в процесуально-правових інститутах, провадженнях та стадіях, що надає можливість виокремлювати не тільки певні їх особливості, але й визначити основні підходи до розуміння феномену безпеки в цивільному процесі.

В підрозділі 2.3. «Основні підходи до праворозуміння феномену безпеки в цивільному процесі» розкривається етимологічний зміст феномену безпеки, вслід за чим розглядається його розуміння із загальноправової точки зору та обґрунтовується його вираз з огляду на цивільний процес.

В результаті проведеного аналізу дефініцій *феномену безпеки* та проблем, якими охоплюється цивільний процес, дисертантом пропонується феномен безпеки у цивільному процесі розуміти у широкому та комплексному значенні, а саме через такі *ознаки*: необхідність реалізації контрольної функції суду; оцінці процесуальної форми на предмет її колізійності, конфліктності; об'єктивації аномалій в цивільному процесі, процесуальних конфліктів між учасниками процесу; об'єктивації інших колізій та процесуальних ускладнень, що виникають в ході розгляду цивільної справи; необхідність забезпечення належної юридичної процедури та стабільності цивільної процесуальної форми; судового контролю над виконанням рішень суду; забезпечення охорони процесуальних прав та недопущення невиконання обов'язків учасниками цивільного процесу; інституту обмежень в цивільному процесі.

За такого підходу, дисертантом обґрунтовується позиція стосовно того, що *цивільна процесуальна безпека повинна* розумітися як комплексна цивільна процесуальна концепція, спрямована на забезпечення судом стану захищеності системи цивільного процесу, який досягається через: (а) створення/сприяння щодо умов в можливості безперешкодної реалізації у цивільному процесі процесуальних та матеріальних прав, свобод та інтересів учасниками процесу, пов'язаних із розглядом та вирішенням цивільної справи судом; а також, через (б) належну ступінь захисту від деструктивної поведінки учасників справи чи то присутніх у залі суду осіб, як і осіб, які не є учасниками справи, але залучені до його участі, інших осіб, здатних вплинути на перебіг цивільної справи (процесуальну форму), та який націлений на долання конфліктів з одночасним послабленням виниклих між учасниками справи таких конфліктів процесуальним шляхом (примирення); як (в) особливий стан захищеності системи цивільного процесу, що встановлює режим забезпечення контролю по дотриманню судом верховенства права при відправленні цивільного судочинства; чи то (г) як процес забезпечення національної безпеки у процесуальний спосіб.

Розділ 3 «Типологія аномалій в цивільному процесі як безпекових феноменів» містить чотири підрозділи, у яких об'єктивуються типи аномалій в цивільному процесі, визначаються їх сутність та зв'язок із феноменом безпеки.

Підрозділ 3.1. «Аномалії цивільного процесу та їх суміжні (похідні) феномени» присвячений з'ясуванню сутності поняття аномалій в цивільному процесі, їх типи та зв'язок із суміжними та похідними поняттями.

Дисертантом встановлено, що феномен аномалій в цивільному процесі є процесуальним явищем, зумовленим онтологічною суттю цивільного процесу. Доводиться, що аномалії в цивільному процесі часто викликані неналежністю юридичної процедури та юридичних конструкцій, відхиленнями від норми у поведінці учасників цивільного процесу, відхиленнями від виконання завдань та мети цивільного процесу, загальної закономірності його розвитку (як

особливого юридичного процесу розгляду та вирішення цивільної справи судом). Обґрунтовується позиція стосовно того, що, як правило, саме аномалії цивільного процесу є причиною багатьох проблем в цивільному процесі. Доводиться, що цивільна процесуальна форма, як частина юридичного процесу, покликана виявляти аномалії цивільного процесу, завдяки процесуальному інструментарію, їх ідентифікувати та бути здатною їх долати, усувати тощо.

Дисертантом пропонується проведення типології прояву найбільш значимих та найбільш загальних аномальних форм, які є характерними для цивільного процесу. Доводиться, що їх наявність об'єктивує потребу встановлення судового контролю за їх ідентифікацією; вказує на потребу задіяння процесуального інструментарію задля їх нейтралізації та долання.

Феномен аномалій цивільного процесу об'єктивує підстави виділяти їх в окремий комплексний процесуальний інститут цивільного процесу, який повинен знайти місце в доктрині цивільного процесуального права.

До суміжних феноменів аномалій в цивільному процесі слід відносити інститут прогалин та колізій цивільного процесуального законодавства, до похідних – зловживання правом та затягування процесу.

У підрозділі 3.2. «Категорія «ризик» в цивільному процесі: сутність, момент виникнення, фактори та видова класифікація» проведене комплексне розкриття категорії ризик, як аномального фактору, що здатний характеризувати цивільний процес у створенні різних непередбачуваних причин появи у ньому проблем, надано авторське визначення змісту та класифікацію ризику.

Встановлено, що ризики є аномальними факторами цивільного процесу, які характеризують стан цивільної процесуальної форми, норм цивільного процесуального права та поведінки учасників цивільного процесу як такі, що вказують на відсутність можливості визначити межі процесуальної діяльності учасників цивільного процесу, передбачення процесуального алгоритму дій учасника цивільної справи.

Тому, з одного боку, дисертантом відстоюється позиція стосовно того, що фактори ризику можуть ґрунтуватися на неналежній юридичній процедурі та юридичній конструкції змісту цивільної процесуальної форми (тобто з об'єктивних передумов), або ж – впливати із збігу процесуально-значимих обставин, що не дають можливості суду при розгляді та вирішення цивільної справи спрогнозувати чи то передбачити межі та обсяг процесуальної поведінки по виконанню цивільних процесуальних обов'язків та реалізації цивільних процесуальних прав (тобто, стосуватися суб'єктивних передумов появи ризику).

За таких обставин дисертантом пропонується моментом виникнення ризику вважати (а) цивільні процесуальні системні обставини, що обумовлені недосконалістю юридичного процесу та його конструкцій, (б) як і наявність тих факторів, що спроможні дестабілізувати цивільну процесуальну форму через зловживання правом, вчинення процесуальних правопорушень та, прояву (в) інших аномальних факторів в цивільному процесі учасниками цивільної справи, обумовлених юридичними фактами та фактичними санами.

Сутність ризику обумовлюється його рівнем, що визначає його ступінь, в силу наявності несприятливих факторів, що здатні вплинути на нормальний перебіг розгляду та вирішення судом цивільної справи.

Оцінювання судом ризику під час здійснення цивільного судочинства може слугувати підставою для обмеження реалізації учасниками справи своїх процесуальних прав та обов'язків, які визначені цивільним процесуальним законом, та, коли такі обмеження щодо таких прав та обов'язків не заборонені Конституцією України.

Сенс феномену передбачення та прогнозування початку та кінця правовідносин у будь-якому правотворчому процесі полягає у сприянні ефективної реалізації правозастосовного процесу, а саме: з одного боку, процедура передбачення окреслює самі фактори ризику, які є елементами сфери безпеки, з іншого боку, – надає можливість суду більш ефективно забезпечити реалізацію судової влади по контролю та управлінню ходом розгляду і вирішення цивільної справи.

У підрозділі 3.3. *«Процесуальний конфлікт як перманентний процесуально-правовий безпековий феномен в цивільному процесі»* розглядаються проблеми процесуального конфлікту як фактори впливу на цивільну процесуальну форму, що зумовлюють аномальний її стан.

Конфлікт у цивільному процесі є аномальним феноменом цивільного процесу тому, що спрогнозувати та передбачити його розвиток, обсяг та зміст, наслідки та долання у полі законодавчої регламентації правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин не видається можливим у достатній мірі, а також тому, що конфлікт є причиною дестабілізації цивільної процесуальної форми, породжує проблеми належного правового регулювання цивільних процесуальних відносин. В наслідок цього, цивільна процесуальна форма потребує стабілізації та корекції завдяки оперативним діям головуючого судді, скерованим на забезпечення контролю по виниклій процесуально-правовій ситуації. На цій підставі, обґрунтовується позиція стосовно того, що онтологічна сутність цивільного процесу вказує на необхідність застосування судом спеціального методологічного інструментарію при розгляді й вирішенні цивільної справи, який повинен бути спрямований на усунення та долання конфлікту виключно у процесуально-правовий спосіб та формі, через: (а) схилення судом сторін цивільно-правового спору до процедури примирення; (б) створення належних умов судового контролю над конфліктом, із подальшим його нівелюванням та завершення внаслідок або (а) вирішення справи по суті, чи то (б) локального вирішення конфлікту, охопленого окремим процесуальним інститутом, окремою процесуальною дією.

Дисертантом визначається, що *перманентність стану конфлікту* обумовлюється специфікою конкретного спору про право (в позовному провадженні – про визнання, про присудження, перетворювальні позови), спору про факт (в окремому провадженні), кількістю учасників цивільної справи (за процесуальної співучасті та без такої; за груповими позовами та без таких), як і тією чи іншою категорією цивільної справи (про відібрання дитини, про стягнення аліментів, про розірвання шлюбу, про вселення/виселення, про

розірвання договору, про відшкодування шкоди, про стягнення боргу тощо), від якої і залежить «рельєф» конфлікту. За таких обставин, дисертантом пропонується поділяти конфлікти на (1)ті, які долаємі процедурою примирення, та (2)ті, які не долаємі в межах процедури примирення, у процесуальний спосіб та формі; (3)визначені та (4)невизначені; (5)прогнозовані та (6)непрогнозовані (здебільшого в позовному провадженні); (7)реальні та (8)потенційні; (9)керовані та (10)не керовані судом; (11)симетричні та (12)асиметричні за юридичною процедурою та юридичною конструкцією.

У підрозділі 3.4. «Інститут процесуальних ускладнень в цивільному процесі та проблеми класифікації його факторів» розглядаються проблеми недосконалості інституту ускладнень в цивільному процесі, доводиться його аномальна природа, з'ясовуються класифікуючі ускладнення фактори.

Дисертантом доводиться, що інститут ускладнень в цивільному процесі стосується не тільки розгляду цивільної справи, як і не тільки обмежується зупиненням провадження у цивільній справі, чи то оголошення перерви, відкладення розгляду, але й може бути виражений і через фактор неможливості долання процесуальною формою певних прогалин, неточностей, колізій, інших аномалій, що витікають із системного макро- та мікро- рівней цивільного процесу, цивільної процесуальної форми у цілому.

Розділ 4 «Місце феномену безпеки в джерелах (формах) цивільного процесу» присвячений аналізу джерел (форм) цивільного процесу на предмет з'ясування та закріплення у них феномену безпеки.

У підрозділі 4.1. «Особливості нормативної об'єктивації феномену безпеки в джерелах (формах) цивільного процесу» детально аналізуються джерела (форми) цивільного процесу та цивільна процесуальна норма, з'ясовується наявність взаємозв'язку із феноменом безпеки.

Виявлення в інституті джерел (форм) цивільного процесуального права процесуальних норм, які закріплюють феномен безпеки, вказує не тільки на їх нормативне навантаження на процесуально-правове регулювання цивільних процесуальних відносин, але й на необхідність виділення додаткової підгрупи джерел та норм цивільного процесу.

В ході дослідження дисертантом з'ясовано, що ефективність дії цивільних процесуальних норм залежить від їх взаємозв'язку із безпековими елементами, а саме тих, які б визначали процедуру усунення прогалини в нормативній сфері, процедуру долання юридичних конфліктів, закріплювали їх процесуальні запобіжники, встановлювали б допустимі межі реалізації процесуальних прав та обов'язків учасників цивільного процесу.

У підрозділі 4.2. «Місце феномену безпеки в цивільних процесуальних категоріях «інтерес», «свобода», «право», «обов'язок» та «відповідальність»» розглядається проблеми об'єктивації феномену безпеки та їх значення для процесуальних категорій «інтерес», «свобода», «право», «обов'язок» та «відповідальність».

Дисертантом з'ясовано, що місце феномену «безпеки» пояснюється невід'ємною (дуальною, «супутниковою») природою в приналежності до категорій «інтерес», «право», «свобода», «обов'язок» та «відповідальність», що

вказує на універсальну роль безпеки, як правового феномену в регулюванні цивільних процесуальних правовідносин; пояснює та обумовлює природу охоронної функції права на системному рівні забезпечення взаємозв'язку та стабільності основоположних благ. Тобто, наскільки феномену безпеки є дотичним в процесуально-правовому регулюванні до таких корелятивів, настільки відображаються гарантії по їх реалізації, охороні, захищеності.

Встановлено, що феномен безпеки генетично лежить у площині змісту суб'єктивного цивільного процесуального права, обов'язку, інтересу та відповідальності. Це вказує на те, що феномен безпеки сам по собі існувати не може, оскільки відсутній належний об'єкт «забезпеченості», а тому, він є квазі-феноменом конкретного цивільного процесуального права, обов'язку чи то інтересу, мети відповідальності (в аксіологічному сенсі), реалізація якого й потребує забезпечення у відповідному просторово-правовому сенсі.

Феномен «безпеки» у процесуально-правових категоріях «інтерес», «право», «свобода», «обов'язок» та «відповідальність», з одного боку, – відіграє роль процесуального «обмежувача» при небажаній реалізації таких корелятивів («інтерес», «право», «свобода», «обов'язок» та «відповідальність») в силу зловживання процесуальними правами та обов'язками в цивільному процесі; з іншого боку – відіграють роль процесуального запобіжника по забезпеченню охорони цих корелятивів як сталих категорій юридичної конструкції процесуальної форми.

Розділ 5 «Право на безпеку в цивільному процесі» складається з двох підрозділів, у яких безпосередньо розкриваються суб'єктивне право на безпеку, його виникнення та характер правовідносин, їх класифікація.

У підрозділі 5.1. «*Право на процесуальну безпеку в цивільному процесі та його зміст (елементи)*» досліджується юридична конструкція права на безпеку та з'ясовується його зміст у цивільному процесі.

Дисертантом обґрунтовується позиція стосовно того, що право на безпеку засноване на міжнародних документах, Конституції України, спеціальних «безпекових» законах, процесуальному законодавстві та ґрунтується на концепції «громадської безпеки і порядку», «демократичного цивільного контролю», тощо, як складових різновиду національної безпеки України (згідно із Законом України «Про національну безпеку»). Такий підхід дозволив констатувати, що право на безпеку в цивільному процесі є комплексним правовим феноменом права, оскільки стосується охорони, як правило, ряду суспільних відносин учасників цивільного процесу – процесуальних, матеріальних; соціальних; публічних та приватних. В той же час, право на безпеку в цивільному процесі характеризує себе як самостійний нормативний регулятор процесуальних правовідносин.

Обґрунтовується позиція, що *забезпечення права на безпеку в цивільному процесі стає можливим через реалізації судом своїх повноважень, які зводяться до потреби встановлення відповідного процесуального режиму, в ході реалізації мети та виконання завдань цивільного процесу. В об'єктивному сенсі – зміст права на безпеку полягає в закріпленні системи охоронних та забезпечувальних норм, що регламентують процесуальний порядок та механізм забезпечення*

умов, способів та засобів щодо *охорони* та *забезпечення захисту* прав, обов'язків та інтересів учасників цивільних процесуальних правовідносин в частині усунення процесуальних аномалій.

Суб'єктами права на безпеку в цивільному судочинстві є суд, особи, які беруть участь у цивільній справі, інші учасники цивільного процесу, а також особи, які залучаються до участі у цивільній справі, як і особи, які присутні у залі судового засідання, але не є учасниками цивільної справи. Право на безпеку може бути виражене як «одноособове» (стосуватися одного учасника цивільного процесу) та «колективне» (стосуватися групи учасників процесу). Як одноособове, воно пояснюється потребою забезпечення охорони певного блага у процесуальний спосіб приналежного окремому суб'єкту права як учаснику цивільного процесу; як колективне – є приналежністю певного блага групі осіб, як учасникам цивільного процесу.

Доводиться *необхідність забезпечення права на безпеку*, під яким слід розуміти юридичний процес вжиття судом заходів щодо належної охорони прав, свобод та інтересів, що виражаються у (а)передчасному виявленні, контролю та усуненні загроз, безпечних факторів, які виникають в ході розгляду і вирішення цивільної справи, що стосуються процесуальних аномалій; заходів, спрямованих на забезпечення пропорційності в цивільному процесі; заходів, стосовно встановлення обмеження цивільних процесуальних прав (мікро-рівень); (б)заходів, спрямованих на забезпечення відповідності судової політики ЄС стандартам (макро-рівень).

Змістом (елементами) права на безпеку в цивільному процесі становлять процесуальні блага (як інструменти), що націлені на забезпечення та охорону прав, свобод та інтересів учасників цивільної справи.

У підрозділі 5.2. «*Цивільні процесуальні правовідносини правової безпеки в цивільному процесі та їх зміст*» розглядаються проблеми, що пов'язані із реалізацією права на безпеку та забезпечення цивільного процесу, обґрунтовується необхідність виділення особливої групи правовідносин цивільної процесуальної безпеки, визначається їх елементи та структура.

На підставі проведеного аналізу джерел цивільного процесуального права, особливого змісту деяких цивільних процесуальних норм, наявності юридичних фактів та фактичних станів, специфіки статусу суб'єктів цивільного процесу, дисертантом пропонується додатково виділяти в окрему групу особливий вид цивільних процесуальних правовідносин, які врегульовують питання забезпечення безпеки цивільного процесу та іменувати їх як «цивільні процесуальні правовідносини безпеки».

З'ясовано, що *структура* цивільних процесуальних правовідносин безпеки полягає в наявності таких елементів, як-от: суб'єкт, об'єкт та зміст, який складають права та обов'язки по забезпеченню безпеки. Такі елементи можуть характеризуватись як автономні (коли йдеться про одоособове право на безпеку), колективне (коли йдеться про реалізацію права на безпеку групою осіб). У деяких випадках, цивільні процесуальні правовідносини мають властивість до-утворювати будь які інші правовідносини в межах забезпечення ними охорони прав, свобод та інтересів, хоча, при цьому, залишаються

самостійним видом правовідносин в силу того, що право на безпеку характеризується як самостійне одноособове чи колективне право, яке зводиться до забезпеченості належного стану цивільного процесу, його форми, належної судової процедури. Тобто, їх об'єкт тісно пов'язаний з іншими матеріальними та процесуальними правовідносинами, незалежно від того, чи такі стали предметом розгляду в цивільному процесі, але при умові, що такі правовідносини потребують забезпечення непорушного стану, в силу прояву аномалій, загрозливих факторів чи то небезпек.

До *суб'єктів* цих відносин слід відносити тих учасників цивільного процесу (які долучені до розгляду цивільної справи чи участі у такій), правам, свободам та інтересам яких загрожує небезпека у вигляді створення умов ймовірного (презюмованого) їх порушення.

Серед *об'єктів* правовідносин цивільної процесуальної безпеки слід мати на увазі ті об'єкти, які (а) характеризуються процесуальними аномаліями; (б) є об'єктами благ як матеріального (приватного) права, так і процесуального права.

Права та обов'язки правовідносин цивільної процесуальної безпеки за своїм змістом складають міри дозволеної та необхідної поведінки, які націлені на усуненні аномалій цивільного процесу при реалізації матеріальних та процесуальних прав в ході розгляду і вирішення цивільної справи. Дисертантом наголошено на тому, що право на безпеку відрізняється від змісту правовідносин безпеки (прав та обов'язків) тим, що воно є об'єктивним, неперсоніфікованим. Натомість, суб'єктивується та набуває форми реального правовідношення тільки завдяки підставам виникнення останніх саме тоді, коли вже такому праву кореспондує обов'язок іншого учасника процесу чи то суду діяти чи то припинити діяльність задля усунення загроз та небезпек порушення такого права, виникають підстави для долання аномалій.

Розділ 6 «Режим цивільної процесуальної безпеки та механізм його забезпечення» складається з шести підрозділів, у яких розкриваються зміст режиму безпеки, механізми його встановлення та способи його забезпечення.

У підрозділі 6.1. «*Поняття та сутність режиму цивільної процесуальної безпеки*» розкриваються спеціальні юридичні процедури а конструкції процесуального права, що дозволяють вказати на стан, гнучкість, спрямованість цивільної процесуальної форми, процедуру забезпечення її стабільності.

В ході дослідження з'ясовано, що цивільна процесуальна форма є сферою встановлення особливого цивільного процесуального режиму, що націлений на забезпечення її стабільності та забезпечення безпеки цивільного процесу. Обґрунтовується, що саме такий режим визначає рельєф процесуальної форми, визначає придатність її юридичних конструкцій до забезпечення безпеки в цивільному процесі.

З'ясовано, що зміст процесуальної форми складає набір процесуально-правового інструментарію (юридичних конструкцій того чи іншого інституту, виду провадження) спрямованого для розгляду і вирішення цивільної справи судом. Особливість забезпечення, як самої процесуальної форми забезпечується

спеціальним процесуальним режимом – *режимом процесуальної безпеки*. Його сутність, на відміну від будь-якого іншого виду процесуального режиму, зводиться не тільки до визначення особливого порядку механізму реалізації правовідносин, правового регулювання того чи іншого процесуального інституту, але й пояснюється реалізацією охоронних та забезпечувальних функцій дії цивільної процесуальної системи, спрямованої на стабілізацію цивільної процесуальної форми внаслідок реальних/потенційних проявів аномальних факторів.

У підрозділі 6.2. «Класифікація та властивості режиму цивільної процесуальної безпеки» встановлюються умови для систематизації режимів цивільної процесуальної безпеки, на підставі яких проводиться його класифікація, надається їм характеристика та розкривається практичне значення.

Дисертантом обґрунтовується позиція у тому, що режим цивільної процесуальної безпеки може виражатися через жорсткий або м'який підхід забезпечення правового регулювання цивільних процесуальних відносин. Це стає можливим завдяки дії ряду принципів цивільного процесуального права; пояснюється й одночасно станом процесуально-правової ситуації, мети забезпечення по досягненню завдань цивільним процесом; обсягом проявлених аномалій тощо. Зокрема, *жорсткість* режиму витікає із дії імперативних цивільних процесуальних норм та опосередковується принципом змагальності, законності, безпосередності. Зокрема, така властивість притаманна при таких видах режимів цивільної процесуальної безпеки як *публічно-правовому, законному, міжнародно-нормативному та прецедентному*; натомість, *м'якість* режиму витікає із дії диспозитивних цивільних процесуальних норм та опосередковується принципом диспозитивності. Це притаманно *договірним та приватно-правовим* конструкціям режиму цивільної процесуальної безпеки.

У підрозділі 6.3. «Система процесуальних інститутів забезпечення режиму безпеки в цивільному процесі та її дефекти» з'ясовуються основні елементи юридичної конструкції забезпечення режиму безпеки в цивільному процесі, що становлять спеціальну систему, в основі якого лежить безпековий корелят (фактор).

Дисертантом доводиться, що система цивільних процесуальних інститутів складається із ряду охоронних та регулятивних інститутів цивільного процесуального права, а їх мета, полягає й одночасно у додатковому завданні – сприяти чи то до-врегулювати реалізацію права на безпеку в цивільному процесі. Таким чином, за своєю природою вони націлені на забезпечення права на процесуальну безпеку у той чи інший спосіб, а також націлені на охорону правового регулювання цивільних процесуальних відносин, забезпечення стабільності цивільної процесуальної форми. Системність та функціональна спрямованість дає підстави їх виділяти за: метою забезпечення права на безпеку – на *охоронні та регулятивні*; за *способом та порядком* забезпечення права на безпеку – на *присікальні, обмежувальні, заохочувальні, обтяжувальні* тощо. Відтак, дані інститути зводяться у спільну комплексну систему – *систему інститутів цивільної процесуальної безпеки*.

Обґрунтовується позиція стосовно того, що неефективність цивільної процесуальної системи слід частково пов'язувати із відсутністю диференційованих санкцій в заходах процесуального примусу, відсутністю належної процедури їх застосування, зняття, ідентифікації процесуальних наслідків за повторне їх вчинення; забезпечення реалізації права на безпеку в цивільному процесі; питань, спрямованих на обмеження процесуальних прав та обов'язків. За таких обставин, дисертантом зазначається необхідність розширеного та методологічно-доцільного законодавчого корегування інституту заходів процесуального примусу в цивільному процесі; через проведення відповідної нормативної регламентації понятійного апарату права на безпеку в цивільному процесі та виникаючих із нього правовідносин, режиму; слід також передбачити дієвий механізм звернення Верховного Суду до Конституційного Суду України з приводу звернення судів інших інстанцій щодо колізій законодавця (ч.6 ст.10 ЦПК України).

У підрозділі 6.4. «Функція судового контролю в механізмі забезпечення режиму безпеки в цивільному процесі» аналізуються інститут судового контролю та встановлено його функціональну приналежність в цивільному процесі.

Обґрунтовується, що *судовий контроль* в цивільному процесі регламентований двома типами джерел (форм) цивільного процесуального права: національним рівнем та міжнародним. На *національному* рівні судовий контроль забезпечують норми – Конституції України, ЦПК України, Закони України «Про національну безпеку України», «Про судоустрій та статус суддів», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», тощо; на *міжнародному* – Угода про асоціацію України та ЄС, Рішення ЄСПЛ.

Делегована спеціальним законом функція судового контролю спрямована на забезпечення виконання судового рішення. До того ж, вона дістає своє додаткове вираження в силу специфіки та особливостей інституту судового рішення в цивільному процесі, а тому повинна сприйматися як в широкому, так і у вузькому сенсі.

Доводиться, що функція судового контролю в цивільному процесі окреслюється безпековою складовою. Безпекова складова судового контролю пояснюється її націленістю на нормальний, послідовний та безперешкодний перебіг розгляду і вирішення цивільної справи, усунення аномалій; забезпечення судом реалізації учасниками цивільної справи своїх прав та обов'язків, створенні належних можливостей у цьому через правову обізнаність, пропорційність (мікро– рівень).

В широкому розумінні, функція судового контролю постає як елемент системи державної політики по забезпеченню правопорядку в судовій системі завдяки реалізації делегованих державою повноважень для суду, стосовно забезпечення правової безпеки (макро– рівень). В зв'язку із цим, правова безпека може мати як процесуальний характер, так і іншогогалузевий, але залишати тісний взаємозв'язок із реалізацією судової влади у цивільному процесі та режимом його забезпечення.

Окрім того, дисертантом доводиться, що (а)у загальному значенні функцію контролю забезпечення національної/державної безпеки слід розуміти як необхідність реалізації судової політики, що полягає у виконанні завдання по забезпеченню стабільності правопорядку, реалізації програм та угод по адаптації законодавства до ЄС стандартів та ЄСПЛ практики; (б)в особливому – як процес контролю за виконанням рішень суду, що постановляються іменем України у тому чи іншому судовому провадженні, із виходом до нарадчої кімнати, так і тих, які без такої процедури; а також, стосовно тих рішень, які перебувають на виконанні у виконавчих органах; (в)спеціальному – як процес реалізації судом повноважень по управлінню та забезпеченню порядку в судовому засіданні, управлінню ризиками та конфліктами, їх нейтралізації, тощо.

У підрозділі 6.5. «Обмеження в цивільному процесі як інструмент забезпечення пропорційності та долання конфлікту» розглядаються процесуальні особливості реалізації інституту обмеження в цивільному процесі та специфіка дії принципу пропорційності, як процесуальних інструментів забезпечення безпеки в цивільному процесі.

Встановлено, що концепція інституту обмеження цивільних процесуальних прав засновується на дії принципу пропорційності, який функціонально сприяє забезпеченню реалізації цивільних процесуальних прав у найбільш ефективний спосіб та формі. Обґрунтовується, що сутність принципу пропорційності у цивільному процесі полягає у тому, аби забезпечити реалізацію найбільш доцільних (релевантних) прав та обов'язків при розгляді цивільної справи судом. Реалізація пропорційності не можлива без інституту обмеження цивільних процесуальних прав та обов'язків. А інститут пропорційності в цивільному процесі встановлює залежність процесуальних обмежень від потреби забезпечення безпеки в цивільному процесі та досягнення її стану.

Процесуально-правова природа обмежень визначає процес призупинення процесуальних прав та обов'язків у своїй реалізації учасниками цивільного процесу. Цим самим, інститут процесуальних обмежень надає можливість найбільш ефективно використати цивільну процесуальну форму для забезпечення реалізації інших, більш значущих прав, свобод та інтересів учасниками цивільного процесу. Тому обмеження не означає заборони, в силу того, що не позбавляє, а лише призупиняє дію у тій чи іншій процесуально-правовій ситуації (процедурі) прав та обов'язків. Однак «право на безпеку» є абсолютним правом і тому не може бути обмеженим, проте використаним на благо учасника справи та виконання завдань цивільного судочинства. В протилежному разі, суть цивільної процесуальної форми нівелюється, як і право на безпеку в цивільному процесі. Адже за таких обставин, втрачається можливість забезпечити та стабілізувати цивільну процесуальну форму при здійсненні цивільного судочинства, нівелюється можливість встановлення контролю за процесуальною поведінкою учасників справи, досягнення мети цивільного судочинства; вчасного виявлення ризиків та загроз; усунення та долання ускладнень, що виникають в процесі розгляду цивільної справи; як і

ефективного усунення процесуального конфлікту шляхом примирних процедур; чи то встановлення контролю по виконанню рішень суду тощо.

Підставами процесуальних обмежень в цивільному процесі можуть виступати загрози, ризики та конфлікти, які характеризуються несприятливим потенціалом в процесі розгляду і вирішення судом цивільної справи та які націлені на порушення, позбавлення матеріальних, морально-правових та процесуальних цінностей (благ) учасників цивільного процесу, а *ознаками* – призупинення можливості у реалізації учасником процесі своїх прав та обов'язків.

Обмеження не допускаються в цивільному процесі, коли наявна повна або часткова відсутність регламентації цивільних процесуальних правовідносин, яка знаходиться у сфері правового регулювання, тобто, коли наявна прогалина в законі. Отже, застосування аналогії при потребі обмежити процесуальні права та обов'язки не допускається.

Інститут обмежень прав в цивільному процесі характеризується за наступними критеріями, а саме: 1. (а) обмеження конституційних соціальних прав у процесуальний спосіб (конституційна концепція); (б) обмеження процесуальних прав у процесуальний спосіб (цивільно-процесуальна концепція); та (в) суто безпекова концепція, задля збереження цивільної процесуальної форми, як особливого порядку розгляду і вирішення судом цивільної справи. 2. Допустимості обмежень та не допустимості обмежень.

ВИСНОВКИ

У дисертації визначено, що в ході проведення дисертаційного дослідження здійснено теоретико-правове узагальнення законодавчих новел та доктринальних положень стосовно проблем юридичного процесу, юридичних конструкцій в структурі системи цивільного процесу, цивільної процесуальної форми під кутом зору феномену безпеки у праві, як системних елементів забезпечення національної безпеки України процесуальним правом.

Таким чином, проведене дослідження феномену безпеки в цивільному процесі дозволило прийти до наступних найбільш важливих висновків:

1. Юридичний процес слід розглядати в діалектичній єдності із юридичною конструкцією. Такий підхід надає можливість більш комплексно відобразити модель процесуальної системи права, її юридичну природу; визначити її інституційну спроможність стосовно забезпечення реалізації правових гарантій у сфері правосуддя (права на справедливий суд, права на доступ до суду, верховенства права тощо). Юридична конструкція та юридична процедура визначають характер процесуальної моделі судочинства; здатність її до вирішення процесуальних конфліктів, до забезпечення реалізації матеріальних та процесуальних прав.

Модель судочинства слід сприймати не тільки лінійно, але й виділяти відповідні рівні. Такими рівнями є макро- (національний, характерний для системи процесуального права в цілому) та мікро- (приналежний конкретній внутрішній системі тієї чи іншої процесуальної галузі права) рівні. На мікро-

рівні модель судочинства визначає процесуальна форма, яка характеризується процесом розгляду і вирішення справи, придатністю її до безпосереднього врегулювання процесуального конфлікту, забезпечення належної процедури при розгляді та вирішенні справи судом, створенням належних умов для дотримання прав, свобод та інтересів учасників справи.

Доцільність виділення рівнів процесуальної моделі системи судочинства пояснюється тим, що у таких оперативно можливо віднайти проблему виникнення юридичних колізій, прогалин, ускладнень, та моделювати/прогнозувати шлях їх додання, як системний на макро- рівні та системний на мікро-рівні. Це надає можливість визначити адресність та локальність проблеми процесуального права, правової системи, виділити потенційну чи то реальну загрозу, небезпеку притаманній процесуальній системі, визначити інструменти їх протидії на рівні захисту та охорони, удосконалити правове регулювання процесуальних відносин.

2. У випадку неспроможності до забезпечення реалізації гарантій системою судочинства процесуальних прав та обов'язків, неспроможності їхнього збалансування, неспроможності до уніфікації та збалансування процесуальної форми, її адаптованості до новоутворених колізій та конфліктів, такий юридичний процес слід поділяти на належний та неналежний.

3. В епістемологічному сенсі розуміння процесуального права слід дійти висновку у тому, що в силу зміни умов формування правил поведінки із традиційного законодавчо встановленого порядку на судовий, змінюється не тільки завдання та роль процесуального права, але й нормативно-правове навантаження на спосіб формування матеріального права, власне – формування процесуальним правом матеріального. Така модель притаманна англосаксонській правовій сім'ї. Тому роль юридичної процедури та якості процесуальної норми повинна визначатися пріоритетною та стратегічно, важливою в перехідний період держави та права.

За таких умов, юридична процедура процесуального права повинна набувати все більшої досконалості у нормативно-правовому регулюванні, в юридичній техніці, у вимогах до її конструкції та стилістиці, мові права, в механізмі забезпечення чіткості та послідовності вирішення судом юридичного питання. Водночас, процесуальна система повинна бути здатною до уникнення процесуального формалізму, бути здатною до уніфікації юридичної процедури та юридичних конструкцій (саморегуляції), на тому рівні, де формується правило поведінки у судовий спосіб (правові позиції ВС, КС України, судова практика). Саме такий аспект довершує макро- вимогу епістемології процесуального права у сучасний перехідний період, період глобалізації та уніфікації процесуального права, його адаптації. Все це й визначає макро-процесуальний рівень безпеки процесуального права.

4. *Функцію судового контролю необхідно розглядати у таких формах, як-от: (1)за суб'єктивним складом суто в (а)судовій, як вияв реалізації повноважень суду, визначених ст.214 ЦПК України, за процесуальною поведінкою учасників цивільного процесу та порядком розгляду і вирішення цивільної справи; під час негайного виконання рішень суду (ст.430 ЦПК*

України); встановлення тимчасових обмежень у правах при виїзді учасника процесу за межі України (ст.441 ЦПК України), тощо, – такий вид контролю притаманний мікро-рівню; (б) *присяжній формі*. Такий дістає своє пояснення у видовій класифікації у тому випадку, коли суд, який розглядає цивільну справу, здійснює її у складі присяжних в порядку реалізації своїх повноважень, що визначені ч.2 ст.34, ст.35, ч.4 ст.293 ЦПК України. Суть контролю полягає у тому, що за своїми повноваженнями «судді-непрофесіонали», як учасники від народу у здійсненні правосуддя, покликані відстежувати насамперед дотримання законності та обґрунтованості порядку здійснення і вирішення цивільної справи шляхом надання юридичним фактам у цивільній справі відповідної оцінки; (в) *контролю самих учасників цивільної справи*, що може проявлятися через процедуру відводу, оскарження рішень окремо від основного рішення суду, подачі скарг на порушення норм процесуального та матеріального права при здійсненні цивільного судочинства, подачі апеляцій та касацій; (г) *контролю осіб, яким надано право захищати права та свободи й інтереси учасників справи* (прокурор, УВРПЛ, тощо) визначеного в порядку ст.56 ЦПК України; (д) *у формі громадського контролю*, який полягає у тому, що особи, які не задіяні у розгляді цивільної справи, але мають право бути присутніми у залі судового засідання, можуть отримувати інформацію та висвітлювати процесуальні порушення ходу судового процесу через ЗМІ, соцмережі, правоохоронні органи, громадські організації; звертатися до відповідних органів про порушення закону, виявлені в ході розгляду цивільної справи, тощо; (ж) *у формі міжнародного рівня судового контролю та національного*: (ж.1.) *міжнародний* зводиться до того, що спеціальний міжнародний органи, до якого слід віднести ЄСПЛ, може у силу своїх повноважень здійснити контроль через відповідну процедуру стосовно констатації факту порушення Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань при здійсненні правосуддя; (ж.2.) *національний*, полягає у тому, що Верховний Суд наділений повноваженнями забезпечувати єдину судову політику по справах із виключною правовою проблематикою, забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики (ч.5 ст.403 ЦПК України); перегляду судом справ у порядку нововиявлених чи то виключних обставин (ст.423 ЦПК України); при розгляді клопотань про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду (ст.468 ЦПК України); тощо. Такі види контролю характеризуються національними процесуальними механізмами та інструментами забезпечення безпеки в Україні (макро-рівнем). (2) *за метою здійснення* контрольна функція може проявлятися у формі: (а) *охорони*, яка полягає у виявленні негативних чинників та ускладнень, що здатні вплинути на цивільну процесуальну форму; у виявленні протиправної поведінки та зловживань правом учасників справи, або ж у підформі прогнозування таких дій; управління ризиками та їх попередження; у застосуванні зустрічного забезпечення; реалізації принципу пропорційності, тощо. Проявляється як в активній формі, так і в пасивній; (б) *захисту*, який зводиться до активних дій суду по впливу на процесуальну поведінку осіб, шляхом встановлення обмеження учасників цивільного процесу у їх

процесуальних правах та реалізації ними процесуальних обов'язків; у застосуванні заходів процесуального примусу; залучення до участі у справі осіб, визначених ст.56 ЦПК України, тощо; (3)у формі належної організації засобами для участі у цивільній справі: полягає у тому, аби суд контролював забезпеченість учасників процесу процесуальними засобами та інструментами діяти в суді відповідним чином, у відповідному місці та часі; (4)за формою та процедурою забезпечення безпеки виконання рішення суду: (а)національний рівень; (б)міжнародний; (в)виконання рішень, які постановляються окремим процесуальним документом; (г)виконання рішень, які постановляються в судовому засіданні без виходу до нарадчої кімнати; (д)рішень, які потребують негайного виконання та ні; тощо.

5. Правосфера безпеки в цивільному процесі регулюється загальними та спеціальними джерелами процесуального права, комплексно. До того ж, розуміння феномену безпеки в цивільному процесі визначається через (а) належний стан контрольної функції суду стосовно урегульованості процесуальної форми, стосовно усунення колізійності, ідентифікації аномалій системи цивільного процесу (тобто, безпекового аспекту унормованості юридичної процедури – макро-рівень); (б)через забезпечення належного рівня судового контролю та судового керівництва при виявленні процесуальних конфліктів, колізій, ускладнень, усунення судових помилок, що виникають безпосередньо в ході розгляду і вирішення цивільної справи (тобто, безпекового аспекту унормованості аномалій мікро-рівня); як належний стан унормованості суб'єктивних процесуальних прав та обов'язків через адресне (локальне) запровадження судом процесуальних обмежень, забезпечення пропорційності в їх реалізації. За таких обставин, традиційна концепція охорони і захисту судом прав та інтересів повинна визначатися дещо ширше, враховуючи безпековий рівень, адже є елементом національної безпеки.

6. Юридичні ризики в цивільному процесі слід сприймати як юридичні закономірності, зумовлені низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів, що містяться в системі права та правового регулювання цивільних процесуальних відносин. Вони характеризуються юридичною (процесуальною) невизначеністю, а подекуди, мають характер не інтелігібельних (не пізнаваємих), що вказує на межу правової сфери та простору, викликані оціночними поняттями, «каучуковими» нормами. Цивільний процесуальний ризик може слугувати/чи, як правило, є/ підставою для обмеження реалізації учасниками справи своїх прав та виконання процесуальних обов'язків в силу забезпечення судом пріоритету та процесуальної доцільності при реалізації інших прав, свобод та інтересів, що мають нормативну визначеність в процедурі реалізації, є важливими в конкретній цивільній процесуальній процедурі, провадженні, стадії.

Сенс інституту ризику в цивільному процесі надає можливість спроектувати передбачення/прогнозування найбільш ймовірного розвитку процесуальної конфігурації цивільної справи; визначити/спрогнозувати початок та кінець цивільних процесуальних правовідносин, що будуть безпосередньо ускладнювати процедуру розгляду чи то вирішення цивільної справи судом,

вказуватимуть на високу ступінь неможливості реалізації прав та обов'язків учасниками цивільного процесу. За таких обставин, вони набувають елементу безпекового в процесуальному значенні.

7. В межах визначення понятійного апарату феномену безпеки в цивільному процесі, встановлено, що *безпеку цивільного процесуального права* доцільно визначати через (а) *створену судом можливість* безперешкодної реалізації прав; як (б) *належний ступінь контролю та захисту від деструктивної поведінки учасників справи*; і як (в) *особливий стан захищеності системи цивільного процесу*. Відтак, виділяються фактори праворозуміння феномену безпеки в цивільному процесі з двох позицій – ті, які утворюють стан захищеності, та ті, які, навпаки, руйнують його. Перші (позитивні) становлять групу, що ідентифікують верховенство права, другі (негативні) – вказують на прогалини та колізії, або ж, деструктивну поведінку. Зокрема, в позитивному значенні, як: (а) *наявність правової визначеності у нормах процесуального права (чіткості та визначеності нормативних положень (чіткості цивільного процесуального закону), доведеність їх до відома у процесуальний спосіб (якщо питання стосується потреби здійснення цієї процедури судом))*; (б) *рівність у процесуальних правах учасників цивільного процесу*; (в) *наявність у суду повноважень здійснювати судовий контроль стосовно відповідності Конституції законодавства, а також підзаконних актів*.

8. *Загрозливі* фактори у цивільному процесі слід розглядати як ті, що проявляються як в небезпечних станах (сталі форми факторів), так і в обставинах, для яких характерною є динамічність несприятливих процесів, в тенденції до збільшення. Такі фактори, як правило, тягнуть за собою відсутність чи то втрату судом контролю над процесуально-правовою ситуацією та забезпечення судового керівництва з об'єктивних чи то суб'єктивних причин. Зокрема, проявляються через (а) *відсутність регламентованості судової процедури чи то механізму процесуально-правового регулювання*; (б) *наявність тенденцій до загострення, посилення процесуального конфлікту, унеможливлення забезпечення судового керівництва (через виїзне судові засідання, велику кількість учасників процесу, через специфіку тієї чи іншої цивільної справи), наявності інших умов, що не можуть бути підконтрольні повноваженням суду*.

9. Виділення в особливу групу цивільних процесуальних відносин безпеки, відмежовує ці правовідносини від інших. За таких обставин, цивільні процесуальні правовідносини безпеки слід вважати «квазі-процесуальними відносинами». Це пояснюється тим, що їх специфіка проявляється у тому, що вони спрямовані на забезпечення ефективного врегулювання інших (основних) цивільних процесуальних правовідносин, як і здійснення цивільного судочинства в цілому.

10. *Обмеження*, як інструмент забезпечення судом безпеки цивільного процесу, можливі у застосуванні судом стосовно матеріальних та процесуальних прав, як і при виконанні обов'язків на певний строк (термін), але не більше за доцільність, обумовлену специфікою юридичної процедури тієї чи то іншої стадії, виду судового провадження, етапу судового засідання,

вчинення окремої процесуальної дії, під час розгляду і вирішення судом цивільної справи.

Також, інститут обмежень судом прав та обов'язків є доцільним у тому випадку, коли суд спроможний забезпечити контроль над такими обмеженнями в ході виконання рішення суду по їх обмеженню.

При таких обставинах, слід визначити прийнятною такою формулу: виявлення «ризиків/загроз/небезпек/аномалій» – «оцінка та прогнозування несприятливих наслідків» – забезпечення «контролю» над динамікою несприятливих обставин/переведення їх у статистику – встановлення самого «обмеження» – «управління» (зняття/посилення/продовження/припинення) = «безпека». При цьому обмеження не можуть бути застосовані судом у тих випадках, коли процесуальні строки (терміни) реалізації права чи то виконання обов'язку встановлені прямо в законі, а не визначені судом.

11. *Режими цивільної процесуальної безпеки* слід розуміти як сукупність належних станів юридичного процесу, які досягаються в ході забезпечення судом особливих умов при здійсненні цивільного судочинства, шляхом сприяння, обмежень та заборон задля найбільш ефективного досягнення мети цивільного процесу, виконання його завдань та реалізації учасниками цивільної справи своїх прав, свобод та інтересів, забезпечення належної дії цивільної процесуальної форми.

12. Застосування заходів процесуального примусу є елементом забезпечення системи дії режиму цивільної процесуальної безпеки на мікрорівні. Проте цей інститут потребує диференціації за безпековим рівнем та ступенем. Саме у такому ключі стане можливим збалансувати цивільну процесуальну форму, віднайти чіткість та обґрунтованість її застосування.

13. Інститут екзекватури потребує суттєвого доопрацювання, адже цивільним процесуальним законодавством у повній мірі не визначено перелік категорій справ, правовідносин, які становлять національні інтереси, як і ті, які такі не становлять, тобто можуть розглядатися у порядку цивільного судочинства, можуть становити предмет екзекватури. Відповідно, національні інтереси, що стали предметом розгляду цивільної справи в суді, повинні містити чітку законодавчу регламентацію, як і ті виключення, якими повинен керуватися суд застосовуючи застереження про національний (публічний) порядок, надаючи дозвіл на поширення тих чи інших рішень для виконання на території України, як і стосовно країн-агресорів. Відтак, слід передбачити більш повно процесуальний механізм регулювання інституту екзекватури в контексті забезпечення національних інтересів, національної безпеки.

14. Зрештою, в ЦПК України було б доцільно передбачити процесуально-правові механізми усунення несприятливих вищенаведених обставин, через закріплення відповідних норм, що врегульовували б питання процесуальних ускладнень, колізій, несприятливих наслідків, як і закріплювали взаємозв'язок із феноменом «безпеки», «національної безпеки».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Безпека цивільного процесу: теоретико-правовий концепт: монографія. К.: Вид-во «Четверта хвиля». Київ. 2018. 648с.

**Монографії, науково-практичні посібники та підручники
опубліковані у співавторстві:**

1. Особливості дії цивільних процесуальних обов'язків в Цивільному процесуальному праві України: Монографія: М.Б. Мельник, Я.Я. Мельник, М.М. Ясинок [за загальною редакцією д.ю.н., професора М.М.Ясинка]. К.: Алерта, 2014. С.38–263, 269–299.
2. Актуальні питання прикладної цивілістики у сфері складання процесуальних документів. Науково-практичний посібник: Кіріяк О.В., Кондратєва Л.А., Паскар О.Л., Шадура Д.М., Завальний В.М., Мельник Я.Я. та інш.; [за загальною редакцією д.ю.н. М.М. Ясинка]. Ч.1. К.: Алерта, 2015. С.288–336.
3. Актуальні питання прикладної цивілістики: сімейне, трудове, земельне та житлове право. Науково-практичний посібник: Гетманцев О.В., Мельник Я.Я. та інш.; [за заг. ред. д.ю.н. професора М.М. Ясинка]. К.: Алерта, 2015. С.113–124, 125–130, 147–156.
4. Цивільне процесуальне право України: Підручник/ М.М. Ясинок, М.П. Курило, О.В. Кіріяк, О.О. Кармаза, С.І. Запара та ін.; За заг. ред. д.ю.н., професора М.М. Ясинка. К.: Алерта, 2016. С.396–405.
5. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія/ за заг.ред. А.П. Буценка, М.М. Гнатівського. К. «РУМЕС», 2017. С.372–384, 421–423, 577–581.
6. Human security in the context of globalization: modern legal paradigm [monograph]/Under the general editorship Irina Sopilko. Slovak Republic, Podhajska: Vychodoeuropska agentura pre rozvoj, n.o. Eastern Development agency n.o. 2017. P.200–210.
7. Службове право: витоки, сучасність та перспективи розвитку: колективна монографія/За заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова. Запоріжжя: видавничий дім «Гельветика». 2017. С.124–133, 134–163.
8. Розвиток трудового потенціалу як складова соціальної безпеки України: монографія / С.В. Вишновецька, М.І. Іншин, В.Л. Костюк, І.С. Сахарук та ін. / за ред. М.І. Іншина, І.С. Сахарук. Київ: ФОП Маслаков, 2018. С.389–408.
9. Administrative law and administrative-procedural law: origins, achievements and prospects of development: Collective monograph. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. P.16–32.

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Мельник Я. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, як особливий суб'єкт режиму цивільної процесуальної безпеки. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. № 1 (17). 2015. С.41–45.

2. Мельник Я. Форма судового засідання, як елемент режиму цивільної процесуальної безпеки при здійсненні цивільного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». № 36. 2016. С.118–123.
3. Мельник Я. Застосування судом інтуїтивного права у судовому засіданні, як онтологія режиму цивільної процесуальної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. № 1-2. 2016. С.36–45.
4. Мельник Я. Право на процесуальну безпеку в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». № 6. 2015. С.97–107.
5. Мельник Я. Дефініційні особливості нормативного закріплення феномену категорії «безпеки» в джерелах (формах) цивільного процесуального права. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. № 1. 2016. URL: http://sej.org.ua/1_2016/9.pdf.
6. Мельник Я.Я. Режим цивільної процесуальної безпеки та його доктрина, як правова матерія цивільної процесуальної форми. *Право і суспільство*. № 1. 2016. С.78-83.
7. Мельник Я.Я. Особливості дії режиму процесуальної безпеки щодо земельних спорів в цивільному судочинстві. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. № 4.2015. С.7–14.
8. Мельник Я.Я. Класифікація та властивості режиму цивільної процесуальної безпеки в цивільному судочинстві. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. № 6. 2016. С.93–98.
9. Мельник Я.Я. Підстави виникнення права на процесуальну безпеку в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». № 1. 2016. С.128–133.
10. Мельник Я.Я. Формування системи процесуальних інститутів режиму цивільної процесуальної безпеки. *Право і суспільство*. № 2. 2016. С.52–60.
11. Мельник Я.Я. Процесуальні аспекти забезпечення безпеки інституту окремої думки судді в цивільному судочинстві. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. № 2 (18). 2016. С.79–84.
12. Мельник Я. Цивільні процесуальні правовідносини правової безпеки в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». № 37. 2016. С.20–25.
13. Мельник Я. Інститут доповіді судді-доповідача у цивільному судочинстві та процесуальна модель безпеки його форми. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». № 3. 2016. С.75–82.
14. Мельник Я. Місце феномену «безпеки» в цивільних процесуальних категоріях «інтерес», «свобода», «право», «обов'язок» та «відповідальність». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». № 39. 2016. С.65–70.

15. Мельник Я. Безпека цивільного судочинства як основоположний його принцип: до питання синтезу процесуально-правової матерії. *Підприємництво, господарство і право*. № 9. 2016. С.19–28.
16. Мельник Я. Інститут процесуальних гарантій безпеки в цивільному судочинстві: верифікація понятійного апарату та функціонального призначення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». № 4. 2016. С.68–73.
17. Мельник Я. Детермінація факторів процесуальних ускладнень, загроз та конфліктів у цивільному судочинстві як верифікація феномену процесуальної безпеки. *Вісник кримінального судочинства*. № 3. 2016. С.120–132.
18. Мельник Я. Судова політика та її інтеграційний процес як складова частина режиму цивільної процесуальної безпеки. *Право і суспільство*. № 5. 2016. С.32–39.
19. Мельник Я. Судова практика щодо масових (групових) та похідних позовів в контексті дії режиму цивільної процесуальної безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. №8. 2018. С.34–46.
20. Мельник Я. Ускладнення в цивільному процесі: проблеми методології, дефекти процесуальної форми, безпека. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. № 4 (32). 2018. С.13–19.
21. Мельник Я. Антропологические измерения гражданского процессуального права как концепт его безопасности. *Международный научно-практический правовой журнал «Leges et Vita»*. № 9/2. 2018. С.104–111.
22. Мельник Я. Догма права цивільного процесу: антрополого-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. №8. 2018. С.173–180.
23. Мельник Я. Онтологічний дискурс цивільного судочинства в аспекті граней конфліктного права. *Підприємництво, господарство і право*. №9. 2018. С.279–287.
24. Мельник Я.Я. Функція судового контролю в цивільному судочинстві як концепт державної політики у сфері безпеки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. №4. 2018. С.60–67.
25. Мельник Я.Я. Конфліктне право як комплексний елемент правової безпеки та його місце у системі цивільного процесу. *Підприємництво, господарство і право*. №11. 2018. С.181–191.
26. Мельник Я. Забезпечення цивільної процесуальної безпеки при застосуванні методу «opt in» щодо надання згоди на участь у масовому (груповому) провадженні у цивільному процесі. *Соціальне право*. №2. 2018. С.180–199.
27. Мельник Я.Я. Категорія «ризик» в цивільному процесі: сутність, момент виникнення та видова класифікація. *Підприємництво, господарство і право*. №12. 2018. С.27–42.
28. Мельник Я.Я. Феномен безпеки в цивільному процесі: гносеологічні підходи до праворозуміння. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. №6. 2018. С.31–40.

29. Мельник Я.Я. Принцип передбачуваності як передумова забезпечення безпеки в цивільному процесі. *Visegrad journal on human rights*. 2018. № 6. С.173–178.
30. Мельник Я.Я. Обмеження судом цивільних процесуальних прав як інструмент забезпечення пропорційності в цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. №1. 2019. С.21–27.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертаційного дослідження:

1. Мельник Я. Я. До питання про сферу дії режиму цивільної процесуальної безпеки під час повороту виконання судових рішень у цивільному судочинстві. *Актуальні питання державотворення в Україні*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2015 року). К.: Прінт-Сервіс, 2015. С.459–460.
2. Мельник Я. Я. Забезпечення виконання висновків Верховного Суду України в цивільному судочинстві. *Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції*. Міжнародна науково-практична конференція (м. Хмельницький 2–3 жовтня 2015 року). НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. К. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. С.484–492.
3. Мельник Я.Я. До питання про м'якість та жорсткість режиму цивільної процесуальної безпеки. *Права людини в Україні і світі: охорона, реалізація, захист*. Третя Всеукраїнська науково-практична конференція. НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. 2015. С.18–20.
4. Мельник Я.Я. Дія режиму цивільної процесуальної безпеки в період «transitional justice»: на прикладі застосування Закону України «Про санкції». *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України*. Міжнародна науково-практична конференція. Київ. Національна академія прокуратури України. 2016. С.230–234.
5. Мельник Я.Я. До питання дії режиму цивільної процесуальної безпеки у спорах про визнання судом необґрунтованими активів та їх витребування. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми*. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м.Київ, Національний авіаційний університет (24 лютого 2017р.). Том 2. Тернопіль: Вектор. 2017. С.116–120.
6. Мельник Я.Я. Діалектична сутність «проблем» в праві як правова симптоматика феномену його небезпек: цивільний процесуальний дискурс рефлексії та дисфункції. *Публічне адміністрування в умовах зміни та перетворень: проблеми організації та правового забезпечення* (18-19 травня 2017року, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м.Харків), Збірник наукових праць та матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Серія «Сектор безпеки України», Вип.18. Харків. «Друкарня Мадрид», 2017. С.52–54.

7. Мельник Я.Я. Доктрина режиму цивільної процесуальної безпеки в умовах рецепції римського права. *Від римського приватного права до права Європи*. Матеріали Міжнар. наук-практич. конф. (м. Одеса, 15 травня, 2017р.). Одеса. Фенікс. 2017. С.20–24.
8. Мельник Я.Я. Деякі проблемні питання забезпечення безпеки цивільного судочинства при реалізації судом повноважень на звернення до КС України. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики* (18 травня 2018 року. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м.Харків). Збірник наукових праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 25. «Точка». 2018. С.27–30.
9. Мельник Я.Я. До питання забезпечення безпеки системи цивільного судочинства при адаптації цивільного процесуального законодавства до законодавства ЄС. *Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 8 червня 2018 року). Видавничий дім «Гельветика», 2018. С.57–58.
10. Мельник Я.Я. Аномалії та антимонії в цивільному процесі як антропологічний зріз правової безпеки. *Правові засади діяльності правоохоронних органів* (10 грудня 2018р., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків). Збірник статей, тез наукових доповідей та повідомлень за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 28/Редкол.: Ю.П. Битяк, А.П. Гетьман, Є.О. Алісов, М.В. Гаращук, В.Я. Настюк, Ю.В. Мех та ін.. Харків: «Точка». 2018. С.71–73.

АНОТАЦІЯ

Мельник Я.Я. Безпека цивільного процесу: теоретико-правове дослідження. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Інститут законодавства Верховної Ради України. – Київ, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню сучасних теоретичних і практичних проблем становленню доктрини безпеки в цивільному процесуальному праві України. У дисертаційній роботі аналізуються основні підходи для здійснення цивільного процесу та судової практики у контексті механізмів та інструментів забезпечення безпеки. Обґрунтовується онтологічна сутність цивільного процесу, як процесуальний механізм по забезпеченню та доланню процесуального конфлікту, ускладнень, що виникають в ході розгляду цивільної справи та інших аномалій.

Акцентується увага на проблемі, яка пов'язана із відсутністю концепту ідентифікації ризиків, несприятливих факторів, управління та долання конфліктів, відсутності єдиної концепції ускладненнями цивільного процесу. Обґрунтовується положення про те, що такі обставини призводить до дихотомії

судової практики, закладають фундамент для перманентного продовження процесуальних конфліктів, нівелюють ефективність цивільної процесуальної форми тощо.

У дисертації розглянуто питання про те, що режим цивільної процесуальної безпеки слід класифікувати за ступенем жорсткості – як жорсткий та м'який; режим контролю, найкращого сприяння тощо.

Ключові слова: цивільний процес, функція судового контролю; аномалії цивільного процесу, обмеження процесуальних прав, право на безпеку, режим цивільної процесуальної безпеки

АННОТАЦИЯ

Мельник Я.Я. Безопасность гражданского процесса: теоретико-правовое исследование. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Институт законодательства Верховной Рады Украины. – Киев, 2019.

Диссертация посвящена комплексному исследованию современных теоретических и практических проблем становления доктрины безопасности в гражданском процессуальном праве Украины. В диссертационной работе анализируются основные подходы для осуществления гражданского процесса и судебной практики в контексте механизмов и инструментов обеспечения безопасности. Обосновывается онтологическая сущность гражданского процесса, которые приставляется как особый процессуальный механизм по обеспечению и преодолению процессуальных конфликтов, осложнений, возникающих в ходе рассмотрения гражданского дела и проявлении иных аномалий.

Акцентируется внимание на проблеме, связанной с отсутствием концепта идентификации рисков, неблагоприятных факторов, управления и преодоления конфликтов, отсутствии единой концепции устранения осложнений в гражданском процессе. Обосновывается положение о том, что такие аномальные обстоятельства приводит к дихотомии судебной практики, закладывают фундамент для перманентного продолжения процессуальных конфликтов, нивелируют эффективность гражданской процессуальной формы и т.д.

В диссертации рассмотрен вопрос о том, что режим гражданской процессуальной безопасности следует классифицировать по степени жесткости – как жесткий и мягкий; режим контроля, лучшего содействия и т.д.

Ключевые слова: гражданский процесс, функция судебного контроля; аномалии гражданского процесса, ограничения процессуальных прав, право на безопасность, режим гражданской процессуальной безопасности

SUMMARY

Melnyk Y.Y. Security of the civil procedure: theoretic and legal research.

– *On the rights of manuscript.*

Thesis for PhD degree, specializing in 12.00.01 – theory and history of state and law; political and legal doctrine. – Institute of legislation of Supreme Council of Ukraine. –Kyiv, 2019.

Thesis is devoted to complex research of modern theoretical and practical problems of doctrine of safety in civil procedure of Ukraine establishment. The main approaches for implementation of civil proceedings and jurisprudence in the context of mechanisms and means of providing of security are analysed. The ontological essence of civil procedure as a procedural mechanism to ensure and remove procedure conflict, complications, which occur during the trial and other anomaly, is justified. This pays attention to the problem, which is connected with absence of the concept of risks identification, adverse factors, management and removing conflicts, absence of the only concept of the complication of civil proceedings.

The provisions, concerning the fact, that these obstacles create the basis for permanent prolongation of procedure conflicts, reverse the effectiveness of the civil procedure form, and so on are justified.

The question, showing that the regime of civil procedure safety should be classified according to the degree of stringency – as hard and soft; regime of control, the best assistance; etc. Such peculiarities of the regime are subjected, depending on specificity of the civil procedure law norms, risk obstacles and forms, specificity and duration of procedure conflict. The essence of the regime lies in the fact, that court has an opportunity to act, using separate restrictions in civil procedure rights and freedoms, giving the participants of the civil case a wide range for realization of competitive and dispositive basis, or, on the contrary, the court can restrict them through cessation for a predetermined, the most appropriate period, during the separate court procedure, realizing the principle of proportionality.

The fact, that restrictions are possible, only if the rights are clearly provided in the Code of Civil Procedure of Ukraine and if the Constitutional prohibition is absent, is justified.

It is also proved, that the institute of court control should be perceived not only within enforcement of judicial decisions, but also in management of procedure conflict in a legal way, removing and overcoming of procedure complications, which occur during the civil trial, etc.

Keywords: civil process, function of court control, restriction of procedure rights, right for security, the regime of civil procedure security.